

FORUM

FIKİR MEYDANIDIR

Onbeş Günlük Tarafsız Siyaset İktisat Kültür Dergisi

1 EKİM 1958 — 100 KURUŞ — CİLT X

Sayı: 109

Tel : 26754 Posta Kutusu 131, Ankara

İÇİNDEKİLER

HAKİKATLERİ İNKÂR EDEN KİM? 1

ONBEŞ GÜNÜN NOTLARI :

Siyasetin Kadirşinaslığı; Memurlar;
"İmar" İşlerinde Ordu; Türkis Baş-
kanının Basın Toplantısının Dü-
şündürdükleri; Bağımsız Kıbrıs;
Fransa'da Referandum; Birleşmiş
Milletler: 4-8

İNCELEMELER :

Para Gelişmeleri Erafında Yeni
Düşünceler ... Dr. Osman OKYAR 8
Türkiye'de Para (1950-56) III
Dr. Oktay YENAL 10
Amerika'da Kültür ve Montana
Misali Dr. Kemal KARPAT 12

OKURLARIN FORUMU :

Sendikacılığımız ve Onun Gelişme-
sine Mâni Olan Sebepler (İ. Güzel-
ce); İlâhiyat Enstitüleri Hakkında
Bir Mektup ve Forum'un Cevabı
(M. Kurtuldu); İstanbul - Ameri-
kan Üniversitesi (Dr. Duncan S.
Ballantine); Polemik Götürmeyen
Bir Mevzu (M. Toprak); Bilge Ka-
rasu'yu Yanıltan Nokta (S. R. Ka-
roğlu) 16-19

KÜLTÜR VE SANAT :

Seyirlik Danslardan Oyuncu Oğ-
lanlar II. Metin AND 20
Şiirimizde Karıştım
Hüseyin CÖNTÜRK 22
Öfkeli Gençler
Nermin MENEMENCIOĞLU 23-24

Hakikatleri inkâr Eden Kim ?

Sayın Menderes'in Balıkesir, İz-
mir, Aydın ve Nazilli'de arka arkaya
sıraladığı nutuklar, Demokrasiye ina-
nan ve yurdumuzda da Hukuk Dev-
leti düzenin kurulmasını özleyen her
şahsı, hayret, yeis ve hattâ zaman
zaman dehşet içinde bırakmıştır.

Pek çok sayıda tarihî, siyasî ve
hukukî hatâlarla, tenakuz ve tezat-
larla dolu olan son nutukları cümle
cümle tahlil ve tenkide, Aydın ve Na-
zilli'de ortaya atılan garip bir iddia-
ya karşı cevap vermekle başlayaca-

ğız : Memleketimizde halen "Üniver-
site muhtariyeti", "Basın hürriyeti"
ve "hâkimlerin teminatı" mükemmel
mevcût olduğu ve bunlar asıl
1950 den önce bulunmadığı halde,
3-4 gazeteci, hakikatleri inkâr et-
mekte ve mütemâdiyen bu gibi "te-
kerlemeleri" (!) tekrarlamakta imiş-
ler!

D.P. nin ve Menderes'in üniver-
site muhtariyetini, hâkim teminatını
ve basın hürriyetini arttırmayı vaad
etmesine ve bu sayede iş başına gel-

mesine rağmen, sözü geçen müesse-
seleri esaslı surette zedelemek ve hür-
riyetleri kısmak yoluna gitmesi yet-
miyormuş gibi, bir de, muhalefeti ve
müstakil basını inkârcılıkla itham et-
mesi karşısında düştüğümüz hayret-
tin derecesini, bilmem izaha lüzum
var mıdır? Şimdi, meselenin hiç de
derinine gitmeden, iki kere iki dört
eder kadar açık ve basit olan nokta-
lar üzerinde durarak, hakikatleri in-
kâr edenin, muhalifler yahut bağım-

sız gazeteciler olmadığını isbat edelim :

BASIN HÜRRIYETİ :

Türkiye'de basın hürriyetinin hiç bir demokraside benzerine rastlanmayacak surette kısılmış, zedelenmiş olduğunu ve bu şartlar altında muhalif yahut bağımsız basının müra-kabe vazifesini görebilmesinin, bir kahramanlık haline geldiğini; Forum'un 84 ve 85 nci sayılarındaki "Bizde basının kontrol vazifesini imkânsızlaştıran sebepler" adlı incelemelerde göstermiş bulunuyoruz.

Bizzat Menderes'ten nakletmiş olduğumuz sözler isbat etmektedir ki, bizde basın hürriyetinin anayasaya aykırı olarak ihlâl edildiğinin Menderesce iddia edildiği zamana nazaran dahi, basının durumu esaslı surette kötüleşmiştir.

Bu sebeple aynı mesele üzerinde tekrar durmıyarak sadece neticeyi kaydedelim: Basın hürriyeti 1956 dan sonra her gün biraz daha artan bir ölçüde, tarihimizin hiç bir devrinde görülmemiş derecede öylesine zedelenmiştir ki, memleketimiz bugün - milletlerarası rapor ve bültenlerin de belirttiği üzere - basının en ağır baskıya maruz bulunduğu devletler arasında yer almaktadır.

ÜNİVERSİTE MUHTARİYETİ :

1946 dan beri mevcut olan üniversite muhtariyetinin, 1954 senesinde sona erdiğini, kanunlara bir ke-recik göz atan veya gazeteleri okuyan her şahıs bilmektedir. Bunun için hukukçu olmağa hiç de lüzum yok!

Üniversite muhtariyetinin iki mânası vardır: İdarî muhtariyet, İlmî muhtariyet (ilim hürriyeti). İdarî muhtariyet, her şeyden önce, öğretim üyelerinin kürsülerinde kalıp kalmamalarının, bizzat Üniversitenin elinde olması, yani hükûmetin, bir Rektör, Dekan, Profesör veya Doçenti vazifesinden uzaklaştıramaması demektir. Şu halde Üniversite Senatosundan gayri bir makam, meselâ Maarif Vekili, hocaların vazifelerine son verebiliyorsa, o memlekette üniversitenin idarî muhtariyetinden bahsedilemeyeceği bir bedahattir. Münakaşa edilmeyecek kadar kesin olan bu mâna, bizzat Maarif Vekili Rıfık Salim Burçak tarafından da 21.7.1953 tarihindeki Meclis müzakerelerinde teslim edilmişti. Fiili siyaset yoluna giden hocaların Senato ta-

rafından cezalandırılmasını derpiş eden 6185 sayılı kanunun müzakeresinde, Menderes Hükûmetinin Maarif Vekili - ve halen D.P. Genel İdare Kurulu Üyesi - Prof. Burçak aynen şöyle demişti : "Üniversite, akademik karyerin muhtelif merhalelerinde bulunan öğretim üyelerini tâyin, terfi ettirmekte veya tecziye etmekte tamamiyle muhtardır". Kabul edilecek kanunla "muhtariyetin zedelendiği yolundaki iddialar, katiyyen vârid değildir. Çünkü, Hükûmet, bu kanun tasarısı ile kendi üzerine herhangi bir yetki almamaktadır. Profesörler hakkında karar alma yetkisi, doğrudan doğruya Üniversite organlarının takdirine bırakılmıştır. Hükûmetin hiçbir yetki alması mevzuu bahis olmayınca, Hükûmetin muhtariyeti zedelediği yolundaki iddia külliyyen esassızdır."

Demek oluyor ki, Hükûmetin Üniversite hocasını vazifesinden uzaklaştırma yetkisine sahip olması halinde, Üniversitenin idarî muhtariyetinin zedeleneceği hakikatini, - Hükûmet namına konuşan Maarif Vekilinin ağzı ile - Menderes bile daha 1953 senesinde itiraf etmiş bulunuyor.

Halbuki, Hükûmetin yaptığı teklif üzerine 1954 senesinde kabul edilen 6435 sayılı kanundan sonra, Maarif Vekili, istediği anda üniversite hocalarını kürsülerinden uzaklaştırmak yetkisine sahip olmuştur. Başka kelimelerle söylersek, artık üniversitelerimiz, kendi hocalarının kürsülerinde kalıp kalmamasında, son söz sahibi değildirler. Vekiller, Senatoların ittifakla aldığı kararların bile zıddına olarak, Profesörleri vazifelerinden atabilmektedirler. Şu halde, Üniversitenin idarî muhtariyeti, bizzat Menderes hükûmetinin ölçüsüne göre dahi baltalanmıştır. Gerçek böyle iken, bunu ifade etmek inkârcılık mıdır?!

Üniversitenin ilmî muhtariyetine (ilim hürriyetine) gelince : Bunun mânası da, hiçbir Üniversite hocasının, sözlü veya yazılı olarak ifade ettiği fikirlere dolayı mesul olmaması, yani, inzibatî bir cezaya çarptırılmasıdır. Bakınız Menderes hükûmeti, Maarif Vekili Prof. Burçak ağzından, 21.7.1953 günündeki Meclis müzakeresinde ne demiştir : "Üniversitenin - ilmî - muhtariyeti demek, orada çalışan insanların, tam bir fikir hürriyeti içinde düşündükleri şeyleri ifade edebilmeleri hürriyetidir.. Demokrat Parti programında, ilim adamlarının siyasetle iştigal etmesi caiz görülmektedir. Bu, onların

fikrî olarak siyasi denebilecek şeylere iştirak etmesidir. Meselâ bir Hukuk veya İktisat hocası, bilfarz Ceza Kanununda yapılması mutasavver ta-dilât hakkında, yahut hükûmetin tâ-kip etmekte olduğu herhangi bir iktisadî mesele hakkında, kendi ilmî görüş ve düşüncelerini, bir makale, on makale halinde yazar ve tenkid eder. İsterse bir cilt, beş cilt kitap yazabilir. İlim adamlarından muayyen kanaatlerin müdafaa edilmesi istenemez.. Herhangi bir makamın, Üniversite hocaları veya Üniversite organları üzerinde baskı ve tesir yapması tecviz edilemez... Totaliter idareler bir tarafa bırakılacak olursa, demokratik prensiplerle idare edilen memleketlerin kâffesinde Üniversitelerin ilmî muhtariyeti kabul edilmiştir."

Görülüyor ki, bir demokraside herhangi bir profesörün fikirlerinden dolayı cezalandırılmasının ve vazifesinden uzaklaştırılmasının tasavvur edilemeyeceğini ve böyle bir hareketin ilim hürriyetini baltalayacağını, Vekilinin ağzından Menderes de teslim etmiş bulunuyor. Halbuki yukarıda sözü geçen 6435 sayılı kanun ve onun tatbikatı, Üniversite hocalarını, fikirlerinden dolayı cezalandırmak imkânını hükûmete bahşetmektedir. Bizzat Menderes ve Vekili Yardımcı, Siyasal Bilgiler ve Kubalı hâdiselerinin Meclisteki müzakerelerinde, açıkça itiraf ettiler ki, verilen cezaların sebebi, bu hocaların onlarca tasvip edilmeyen sözleri, yazıları ve beyanatıdır. O halde, hâlâ Üniversite muhtariyetine ne olmuş; Üniversite muhtariyeti yoktur demek bir "tekerleme" dir denilebilir mi?!

İşte Sayın Menderes'in inkâr edemeyeceği başka bir gerçek daha : 1946 senesiyle 1950 senesi arasında Profesörler, bugünkü ile mukayese edilemeyecek kadar sert tenkid makaleleri yazdıkları, beyanlarda buldukları ve hattâ meydan mitinglerinde hükûmete karşı en ağır hücumlardan kaçınmadıkları halde bile, herhangi bir Profesör veya doçentin hükûmetçe vazifesinden uzaklaştırılması şöyle dursun, böyle bir muameleye teşebbüs dahi edilmemiştir. Esasen o zamanki kanunlar buna aslâ imkân bırakmamakta idiler. Eğer Menderes aksini iddia ediyorsa, lütfen ilgili kanun hükmünü söylesin, veya cezalandırılan bir tek hocanın ismini bildirsin! Aksi halde, sadece hakikat peşinde koşan ve C.H.P. dev-

rinde olduğu gibi D.P. devrinde de yalnız haklıyı savunan, yanlış ve haksız tenkid eden kimselere "inkârcı ve tekerlemeci" derken, hakikatin tam aksini ifade etmiş olur.

HÂKİMLERİN TEMİNATI :

Sayın Menderes, Aydın ve Nazilli'de ısrarlı, hâkimlerin teminatına ve mahkemelerin istiklâline ne olmuş? Bunlar yerli yerindedir. Hâkimlerin teminatı vicdanlarındadır. Ve hâkim teminatı asıl C.H.P. devrinde yoktu demekle, hukuk ve hukuk tarihi alanında bir nefeste 3 hata birden işlemiştir :

Devlet hayatında hâkimlerin teminatından bahsedildiği zaman, "kanunî teminat" anlaşılır. Bu hususta tecahüle yer yoktur. O kanunî teminat ki, Anayasamızın "hâkimler, müstakil ve her türlü müdahaleden âzadedir" yolundaki hükmünü, boş bir lâf olmaktan çıkarıp, bir düstur, bir hukuk prensibi haline getirir. Menderes bu gerçeği pek iyi bildiği içindir ki, hükümetinin programında, açıkca "yargıçlarımızın, Anayasadan aldıkları teminatı hakıyla gerçekleştirecek hükümler tesis etmenin zaruretine inanıyoruz; bunun için kendilerine sağlanması zarurî teminat tesis olunacaktır." demişti. (Bu münasebetle hatırlatalım ki, Menderes, ilk hükümetinin programını, kendi asıl ve mufassal programı saydığını, müteakip kabinelerinin programlarında aksine bir kayıt bulunmadıkça, o ilk programın daima hüküm ifade ettiğini, yeri geldikçe belirtmiş bulunmaktadır. Meselâ 4 ncü hükümetin 14.12.1955 günü Mecliste okunan programında bu görüşü bir kere daha açıklamıştır.)

Menderes'in hâkim teminatını arttırmayı böyle resmen taahhüt ettiği anda, gözönünde bulundurulmuş husus, hâkimlerin zât işlerinin, - Başkanlığını Halil Özyörük'ün vaptığı ve D.P. nin alkışladığı - ilim heyetinin teklif ettiği gibi, Adalet Bakanlığında tamamen müstakil bir Yüksek Hâkimler Şûrasına tâbi olmasıydı. Ve esasen programdaki vadin yanı başında Adliye Vekilliğine Özyörük'ün getirilmesi de başka bir mâna ifade edemezdi (*) Mütevazî bir teminat demek olan "yüksek dereceli hâkimlerin 65 yaşını doldurmaksızın vazifeden aslâ uzaklaştırılmaması ve hattâ yerlerinin değiştirilememesi esası", C.H.P. iktidarı zamanında dahi mevcuttu. Tek parti devri de dahil, Cumhuriyetin hiç bir devresinde, meselâ Yargıtay Başkan veya üyelerini, hükümetin arzu veya takdirine bağlı

olarak vazifeden uzaklaştırmak kanunen mümkün değildi.

İşte hâkim teminatını arttıracğını gerek muhalefette gerek iktidarda iken resmen vaatmiş olan Menderes'in Başkanı bulunduğu hükümettir ki, 25 sene hizmet görmek suretiyle en yüksek derecelere, tecrübe ve ehliyete ulaşmış hâkimlerin, yaş durumlarına bakılmaksızın, Adliye Vekili tarafından tekaüde sevkedilebilmesini teklif etmiştir. Bütün muhalefetin protestosuna rağmen D.P. çoğunluğunun kabulü neticesinde 6422 sayılı kanunu teşkil eden bu hal suretine göre, artık hükümet, Temyiz Birinci Başkanı ve Başsavcısı da dahil olmak üzere en yüksek derecedeki hâkimleri, istediği anda derhal hizmetten uzaklaştırabilir. Böylece Yargıtay hâkimlerinin büyük çoğunluğu, kanunî teminattan mahrum olmuşlar, bir dakika içinde vazifelerine son verilebilecek duruma düşmüşlerdir.

Eğer Adliye Vekili, siyasî bir dâvanın inceleneceği Yargıtay Dairesindeki çoğunluğu, D.P. ye mütemayil görmiyerek Heyeti arzu ettiği hale getirmek isterse, 5 dakika içinde, bu Dairedeki hâkimlerin çoğunluğunu tekaüde sevkedebilir. Hem de yaşları daha 50 ye gelmemiş olsa bile. İşte 6422 sayılı kanun bugün böyle bir davranışa imkân verebilmektedir. Nitekim bu kanuna dayanılarak, 40 ve 50 küsur yaşındaki pek değerli hâkimlerin, aynı günde bir kaçının birden vazifeden uzaklaştırıldığına şahit olduk. O kadar ki, bir gün içinde Yargıtay Birinci Başkanı, Başsavcısı ve Daire Başkanları da dahil olmak üzere, bir düzüne Yargıtay hâkiminin işine, hem de hiç bir gerekçe gösterilmeksizin son verilebildi. Halbuki bu değerli hâkimler daha pek kısa bir müddet önce (D.P. devrinde) Vekâletce ve hattâ aynı Vekil tarafından terfi ettirilmişlerdi. Ertesi gün vazife başında bulunamaması için, işine son verildiğini bildiren Vekâlet kararının, bir Yargıtay üyesine kuyrukta sıra beklerken tebliğ edilmesini dahi yaşadık.

1954 den sonraki kanunî durum ve onun pek acı tatbikatı böyle olduğuna göre, hâkim teminatı ve binnetice Mahkemelerin istiklâlî yerindedir demeğe imkân var mıdır?!

Kaldı ki Menderes'in Başkanlığı zamanında teklif ve kabul edilen bu 6422 sayılı Kanunun, "hâkimler, kanunen muayyen olan usul ve ahval haricinde azlolunamazlar" diyen ana-

yasamız hükmüne aykırı olduğu da, münakaşa götürmez bir gerçektir: Anayasa, ancak kanunda açıkca tesbit edilen "muayyen haller"dedir ki, bir hâkimin vazifeden uzaklaştırılabileceği esasını koymuş, muayyen olmayan taktiri sebeplerle hâkimlerin vazifelerine son verilmesini menetmiştir. Sözü geçen Kanun ise, "görülen lüzum üzerine" gibi muayyen bir hali ifade etmiyen formüllerden faydalanmak suretiyle, - bütün Mahkeme kararlarını, sonunda tasdik veya nakzedecek mevkiide olan - en yüksek hâkimlerin istikbalini (hatta bir saat sonra cübbe taşıyıp taşıyamamalarına) tamamen hükümetin eline bırakmış bulunmaktadır.

O halde teminat ve istiklâl mefhumlarına olduğu gibi, anayasamızın açık hükmüne de aykırı bulunan 6422 sayılı Kanun yürürlükte dururken, hâkimlerin teminatı ve Mahkemelerin bağımsızlığı esasî zedelenmiştir diyenlerin "tekerlemeci ve inkârcı" olduğu nasıl iddia edilebiliyor?!

Menderes bir de, Üniversite muhtariyeti, basın hürriyeti ve hâkimlerin teminatı var mı yok mu meselelerini, tarafsız şahıslar önünde münakaşaya hazır olduğunu da söyleyebilmektedir. Bu teklife bir taraftan sevinmek, bir taraftan da üzülmek gerekir. Sevinmelidir; çünkü C.H.P. devrinde yapıldığı gibi, mesele bir kecek ilmi heyetlere havale edilse, - çoğu 1954 den sonra kabul edilmiş olan - antidemokratik kanunlar, kısa bir zaman içinde ortadan kalkar ve memleket muhtaç olduğu huzura kavuşur. Fakat bu sözlere daha ziyade üzülmeğe lâzımdır. Zira bu kanunların mahiyeti, antidemokratik oldukları, ve Anayasaya aykırılıkları, yalnız Türk hukuk hocaları tarafından değil, yabancı hukukçularca (***) ve bizzat muhalefetteki Menderesce mükemmelen belirtildiği halde, Menderes'in hâlâ tarafsız şahısların fikrini sormaktan bahsetmesi, bir tecahülü arifane karşısında bulunduğumuzun en açık delilidir.

Menderes, Anayasaya aykırı 6422 sayılı kanunun mahiyetini bugün inkâr ettiği Aydın'da, 10 sene önce (13.6.1948 de) ise şöyle demişti: "Hiçap duyulması icap eden cihet, anayasa hükümlerini çiğneyerek vatandeşlik hak ve hürriyetlerini ve insanlık haysiyetini tekmelemektir. Hiçap duymak mevkiinde bulunanlar ise, programlarının vaat ettikleri millet hâkimiyetinin üstüne oturan kârî kadim tipi derebeylerdir."

Şimdi biz Sayın Menderes'e soruyoruz : D.P. devrindeki Türkiye'den başka herhangi bir demokraside, Temyiz Başkanlarının veya Başsavcısının, hattâ Temyiz üyelerinin, hükümetin kararıyla işten uzaklaştırıldığını duymuş mudur? Bütün bunlardan vaz geçtik; eğer kendileri, 1950 ye kadar Cumhuriyet devrinde bir tek Temyiz Başkan veya üyesinin ve

kâlet kararı ile vazifesine son verildiğini söyleyebilirlerse, biz hakkımızda en ağır müeyyidelerin tatbikini peşinen kabul etmekteyiz. Aksi halde Sayın Menderes'in, anayasaya ve hukuk devleti esaslarına aykırı olan ve Devlete çeşitli bakımlardan zararı dokunan 6422 sayılı kanunun kaldırılması için teklifte bulunması, kaçınılmaz bir vazife teşkil eder.

(*) O Halil Özyörük ki, seçim parolası olarak, müttekâmil bir adli cihazın gerçekleşmesi gayesine bütün hayatımı tahsis edeceğim demişti.

(**) Forum'un geçen sayısında "Merasimsiz başlıyan adli yıl" başlıklı yazının 3 numaralı notunda nakledilen, Alman Profesörü Uhle'nin "bu gibi kanunların anayasaya aykırılığı münakaşa konusu olmayacak kadar aşikârdır" yolundaki sözlerine bakınız.

Onbeş Günün Notları

Siyasetin Kadirşinaslığı

Çok kimse siyaseti, «nankör bir meslek» sayar ve iktidardan uzaklaşan devlet adamlarının, sahadan ayrılmış futbolcüler veya perdeyi terketmek zorunda kalmış sinema yıldızları gibi, halk kütleleri tarafından unutulacağı, bütün itibarlarının söneceği zannedilir, Geçen haftaki bir yaş günü bunun her zaman için doğru olmadığını gösterdi.

Muhalefet lideri İnönü, geçen hafta 75 nci yılını kutladığı zaman, siyasi itibarının en yüksek derecesine ulaşmış bulunuyordu. Burada, hemen hemen bütün memleket basını onun yaş günüyle ilgilenmeye sevkeden sebepleri ve halk efkârındaki itibarının neden bu derece yükseldiğini uzun uzadıya tahlil edecek değiliz, Tarih İnönü hakkında vereceği hüküm, perspektif uzadıkça daha iyi belli olacaktır.

Burada, asıl belirtilmesi gereken nokta, siyaseti «nankör» bir meslek olmaktan çıkarıp «kadirşinas» bir meslek hâline getiren samimiyet ve fikir bütünlüğüdür. Devlet adamları kendilerini ve halkı aldatmadıkları müddetçe kitlelerin sevgisinden emin olabilirler. İnönü'yü bugün Türk halk efkârına asıl beğendiren, ne İnönü zaferleri, ne Lozan, ne demiryolları ve ne de İkinci Dünya Harbi siyasetidir. Bu devlet adamını halk kütlelerinin gözünde eskisinden çok daha fazla yükselten şey, demokrasi dâvasına olan inancının, —aradan geçen zaman ve bizzat kendi davranışları sayesinde— samimî bir inanca olarak belirmesidir. İnönü, düşmesini bilmıştır, fakat düştükten sonra, halka kendisini tekrar sevdirmek için

kolay yollara saptıktan kaçınmıştır. Sorumlu devlet adamları, meydan mitinglerinde irtica duygularını okşamakla meşgulken, o, devrimci bütünlüğünden hiçbir şey kaybetmeden konuşmuş tur. Bugün, bu samimiyetinin ve karakter bütünlüğünün meyvalarını toplamak da elbette onun hakkıdır. Son yaş gününün halk efkârında uyandırdığı yankılardan sonra, Türk siyaset sahnesindeki devlet adamlarının bu vasıflar üzerinde daha titiz davranacaklarını ümit ediyoruz.

Memurlar

Hükümetin geçen Ağustos ayı başlarında almış olduğu iktisadî ve malî tedbirlerin tesirleri, şüphesiz ithalât vaki oldukça belirecektir. Tevzin fonunun tamamıyla ve hazine hissesinin kısmen kaldırılmış olmasına rağmen, ithal olunan birçok malların fiyatları 4 Ağustos kararlarından öncekilerden geniş ölçüde yüksek olacaktır. İthal malları fiyatları ister istemez yerli malların fiyatlarına tesir edecektir. Bu, pahalılığın artması demektir. Fakat pahalılık tahribatını gene muayyen, satın alma gücü geniş ölçüde enflasyon yoluyla kaybolmuş kitleler üzerinde yapacaktır. Sanayici, tüccar, fiyatları dondurulmamış malların müstahsili çiftçi, zanaatkâr kendisini yeni fiyatlara kolaylıkla ayarlamasını bilecektir. Ayarlamak imkân ve kudretinden mahrum olanlar arasın-

da bir kategori vardır ki yalnız hükümetin «lûtfuna» bağlanmışlardır : Memurlar..

Türk memurunun durumu bugün, ke limenin gerçek mânasiyle acıklıdır. Takip olunan sakat ekonomik politikanın yaratmış olduğu bugünkü durum karşısında yıllardanberi dondurulmuş maaş gelirleri ile geçinmeğe çalışan memur sınıfı derin bir sosyal ve ahlâkî buhranın da içindedir. Bu sınıfın yıkılmasından ve kalitesinde, ahlâk salâbetinde hasıl olacak zaaftan devletin neler kaybelemekte ve idarenin temellerinin çökmekte olduğu hâdisesi üzerinde o kadar çok söylenildi ve yapıldı ki bunları tekrar etmeğe şu anda ne lüzum, ne de sebep var. Fakat bu durum bizi, diğer bir gerçeği bir defa daha belirtmenin zaruretiyle inandırmaktadır. Bu gerçek, memurların da teşkilâtlanma, başka bir deyimle sendika kurma hak ve hürriyetinin tanınmasındaki lüzumdur.

Bugün demokrasi ile idare olunan hiçbir memlekette memurların sendika kurma hak ve hürriyeti yasak edilmemiştir. Bilâkis yıllarca önce tanınan bu hak, tatbikatta da gittikçe gelişmiş ve memurlar hükümet karşısında ekonomik, sosyal ve meslekî menfaatlerini korumak, kendileri ile alakalı kararlarda söz sahibi olmak imkânını geniş ölçüde elde eylemişlerdir. Teşkilâtlanmış, haklarına sahip bir memur kitlesi karşısında hükümet, bir işveren sıfatıyla keyfi kararlardan içtinap etmek, alacağı ekonomik tedbirlerin bu sınıf üzerindeki tepkilerini de düşünmek ve mukabil çareler derpiş eylemek zorunda kalır. Hele hükümetler sosyal görüşten uzak ve yalnız kısa vadeli bir politikanın dar hudutlarından dışarıya çıkıp ileriye görmekten mahrum olurlarsa, memurların sendikalar halinde teşkilâtlanmalarına gerçek ihtiyaç vardır.

Memleketimizde memurlar sendika

kurma hakkında mahrumdurlar. Memurun kanunu ile cemiyetler kanunu bu hakkı nez'etmiştir. Binaenaleyh memurlar hükümetle ekonomik ve sosyal menfaatlerini müzakere etmek imkânına sahip değildirlen. Bu sebepten ötürü siyasî makamlar memurlarla ilgili her kararını kolaylıkla alabilmektedirler. Çünkü önceden, herhangi bir tepki ile karşılaşmayacaklarını bilmektedirler.

Memur sınıfının bugün içinde bulunduğu derin mahrumiyetlerden yüksek kademelerde bulunan ve hususile siyasî başka bir deyimle karar almak yetkisindeki makamlarla temas imkânına sahip olan memurların da büyük mesuliyetleri vardır. Çünkü bu yüksek kademelere memurlar büyük kütlelerin maruz bulunduğu sıkıntıyı duymamaktadırlar. Zira herbirinin gene Devlet mekanizması içinde vekâlet, ek görev, idare meclisi üyeliği, muhtelif teşekküllerde vekâlet temsilcisi vesaire namı altında müteaddit munzam gelirleri vardır. Binaenaleyh aynı sıkıntılara maruz değillerdir. Ekseriya bir teknisyen olarak siyasî makamların kararlarını münakaşa etmek ve onlara objektif telkinleri ve tavsiyeleri yapmak gerektiğinde itiraz etmek cesaretine de sahip bulunmamaktadırlar. Asıl sıkıntı içinde olan büyük memur kütlesi ise sesini, ısrabını, çaresizliğini bütün çıplaklığı ile ifade edememekte, kimseye anlatmamaktadır.

Bu derdin altında Devletin büyük meselelerinden biri yatmaktadır. Gittikçe kaybolan kalifiye bir memur sınıfının çöküntülerini telâfi etmek kolay olmaz. Devlet iyi memurlara iyi teknisyenlere malik olduğu müddetçe iyi işler görülebilir. Haklarına sahip, teşkilâtlanmış ve binnetice menfaatlerini koruyabilen bir memur sınıfı iyi iş görebilmenin en sağlam yaratıcısıdır.

«İmar» İşlerinde Ordu

İktidara geldikten sonra birçok Demokrat Parti sorumluları, iktisadî kalkınmanın bir hürriyet düzeni içinde başarılamayacağı düşüncesine bağlanmışlardır. Bu kanıda olduklarını, uzun zamandır, saklamağa bile lüzum görmüyorlardı.

Ancak, şimdiye kadar, bu düşüncenin dayandığı temel felsefeyi de benim-

sedikleri gösterir belirtiler az sayılabilirdi. Hürriyet düzenini koruyup geliştirmek isteyenlerin karşısına «isbat hakkı yerine azot fabrikası» gibi parolalarla çıkmaları, hürriyet düşmanlıklarının, belirli bir ekonomik felsefeden çok siyasal ve psikolojik faktörlerden ileri geldiğini belli ediyordu. Sırf huzur ve sükûnet içinde «iş görme» lerini güçleştirdiği, sürekli bir denetleme altında iktidarlarını tehlikeye düşürdüğü, hele iktidarın bazı nimetlerinden serbestçe faydalanmalarına engel olduğu için hürriyete aleyhtar oldukları, gerek sözlerinden gerek tutumlarından anlaşılıyordu.

Fakat, iktisadî kalkınma hürriyet düzeni içinde başarılamaz düşüncesinin dayandığı temel felsefe, D.P. sorumluları böyle bir felsefeyi benimsemeseler de benimsemeseler de, ergeç hükmünü yürütecek, ve sonunda iktidara kendi kendini empoze edecekti.

Bu felsefeye göre, insan haklarının, hele çalışan insanların haklarının, eşitlik içinde adilâne esaslara bağlanarak korunması, işgücünü çok pahalıya malederek, iş hızını ve verimini kısarak, iktisadî kalkınmayı ağırlaştırır ve zorlaştırır.

Bilerek veya bilmiyerek bu felsefeye bağlananlar için «iktisadî kalkınma» uğrunda, ufak tefek şekil değişiklikleriyle, ehramcı firavunların kullandığı metodlara başvurmak, hiç değilse böyle metodlara baş vurabilme çarelerini aramak, mukadderdir.

Bu metodlara başvurmak isteyen rejimlerden bazısının gayesi gerçekten memleketi kalkındırmak, bazısının gayesi ise birtakım göz boyayıcı fakat çoğu gereksiz «eserler» le toplumu âdetâ hipnotize ederek belirli bir bencil zümreyi ömürleri boyunca iktidarda tutabilmek, iktidar nimetlerinden faydalanılabilmektir.

Her iki halde de hürriyetlerin kısılmasına, insan haklarının sistemli olarak çiğnenmesine bir sebep, iktidarın denetlenmesini ve hoşnutsuzluk artınca halk tarafından kolayca değiştirilebilmesini önlemekse, en az bunun kadar önemli bir başka sebep de ucuz ve mutî iş gücü sağlamaktır.

Köleliğin «hukukî» dayanakları bulunun, tebaanın büyük bir kısmı hükümdarın veya feodal beylerin kölesi

sayılan çağlarda ve toplumlarda, bu ucuz ve mutî iş gücünü köle sınıfı teşkil ederdi.

Şimdi, örneğin demirperde gerisi ülkelerde uygulanan mecburî çalışma sistemi, köleliği, bir sosyal sınıf olarak değilse bile bir siyasal ve ekonomik gerçeklik olarak yeniden canlandırmağa uğraşmakta, ancak dünya halkoyunun baskısı karşısındadır ki bu yolda gayretler zamanla gevşemektedir.

Türkiye'de, iktisadî kalkınmanın hürriyet düzeni içinde başarılamayacağı düşüncesine bağlanan D.P. sorumluları, başlangıçta sırf kendilerini tedirgin ettiği, iktidarlarının tadını kaçırdığı için hürriyete düşman oldukları halde, zamanla onlar da, bu düşüncenin kaynağı olan temel felsefenin icaplarına uymak, ve «iktisadî kalkınma» hamlelerini yürütebilmek için ucuz ve mutî iş gücü aramak zorunda kalmışlardır.

Bu yüzden önce işçi haklarını ve işçilerin teşkilâtlanma imkânını kısmışlardır.

Fakat, içine düştükleri iktisadî çıkmaz derinleştikçe bu kadariyle yetinecekleri, ucuz ve mutî iş gücü sağlama yolunda daha ileri adımlar atmak, daha esaslı çareler aramak ihtiyacını da duyacakları beklenmeliydi.

Nitekim İstanbul'da 1 Eylülü 2 Eylülü bağlayan gece vukubulan bir kaza, bu çarenin aranmış ve bulunmuş olduğuna dramatik bir şekilde dikkati çekmiştir: «Kalkınma» faaliyetinin oldukça büyük ve en göz boyayıcı kesimini teşkil eden «imar» ve yıkım işlerinde, bugün, subayları, erleri ve savaş araçlarıyla, ordu birlikleri kullanılmaktadır!

Ordunun bu gibi işlerde kullanılmasının askerî yönden sakıncalarını bilmiyen asker olmasa gerektir. Askerlik sanatı üzerinde düşünüp yazmış birçok kimseler, bunun tehlikelerini belirtmiş, ordunun morali ve yeterliği üzerindeki menfi etkilerine dikkati çekmişlerdir. Bu tehlikeler ve sakıncalar üzerinde şimdiye kadar daha çok durulmuş olmasının sebebi, tarih boyunca despot idarecilerden birçoğunun da bu tehlike ve sakıncaları insiyakî olarak görmüş ve orduyu kendi normal ödev alanı dışında kullanmaktan dikkatle kaçınmış bulunmalarında aranmalıdır.

Onun için, bugün Türkiye'de Ordunun sivil «imar» ve yıkım işlerinde ge-

niş ölçüde kullanılmaya başlamış ol-
ması, bir sorumsuzluk örneği teşkil e-
der. Hele Türkiye gibi ağır dış tehlike-
lerle çevrili bulunan ve iktidara ucuz ve
mutfi iş gücü sağlamak için değil, sırf
güvenliğini korumak için büyük bir or-
duyu daima harekete hazır bulundur-
mak zorunda olan bir memlekette, ordu
birliklerini ve araçlarını esas gayeleri,
asıl ödevleri dışında kullanmaya kalkış-
mak, elbette, hoş görülecek, bağışlan-
acak bir hareket değildir.

Fakat meselenin bunun kadar ö-
nemli bir başka yönü, istibdat rejimin-
de yaşarken bile mecburî çalıştırma
sisteminin uygulanmadığı Türk toplu-
muna, şimdi, sözde demokratik bir idar-
enin, bu sistemi, hem de ordu yoluyla,
uygulamaya başlamış olmasıdır.

Türkiye'de işçi hakları, her demo-
kratik memlekette, hattâ demokratik
memleketlerin Afrika'daki sömürgele-
rinde artık tabii sayılır hâle gelmiş te-
minattan yoksun bulundurulmasaydı,
münhasıran sivil ve ücretli işçilerin ça-
lıştırılması gereken ve istendiği kadar
sivil iş gücünü sağlamak mümkün bu-
lunan iş alanlarında Orduyu kullanma-
ğa, şüphesiz, hiçbir Hükümet teşebbüs
bile edemezdi.

O bakımdan, Ordunun «imar» ve
yıkım işlerinde kullanılabilmesi, Tür-
kiye'de demokratik işçi haklarının sağ-
lanmamış — sağlandığı kadarının da
geri alınmış — bulunmasıyla doğru-
dan doğruya bağlantılıdır.

Gerçi zaman zaman bâzı demokra-
tik Batı ülkelerinde de askerî birlikle-
rin sivil işlerde kullanıldığı görülür. A-
ma buna ancak, örneğin uzayan bir
grev yüzünden memleket güvenliğinin
c'ddi tehlikeye düşmesi hâlinde ve ça-
lışma mevzuatının sıkı sınırları içinde
kalmak şartıyla, belirli sürelerle ve be-
lirli alanlarda baş vurulabilir. Bu gibi
hallerde ordu gene memleket güvenli-
ğiyle ilgili bir iş görüyor demektir. Bu-
nun dışında, belirli bâzı işlerde, ordu
uzmanlarından istişarî veya idarî ma-
hiyette faydalanmak da mümkündür.

Fakat iş gücü sağlamak hususunda
herhangi bir zorluk bulunmak şöyle
dursun, tersine, işsizliğin arttığı, büyük
şehirlerin ekme parasına iş arıyan
insanlarla dolup taşıdığı bir zamanda,
hele, iş hamlarına, turistik lüks otellere

yer açmak gibi, memleket güvenliği-
yle uzaktan yakından ilişiği bulunmayan
çalışma alanlarında, sivil ve ücretli iş-
çi yerine asker kullanılması, hiçbir de-
mokratik memlekette, hattâ bildiğimiz
kadar, demokrasi iddiası bulunmayan
memleketlerde kolay kolay rostanabi-
lecek ve bağışlanabilecek bir tutum ol-
masa gerektir.

Bu cür'etkarlığı önlemek, bir mem-
leket güvenliği meselesi olduğu ka-
dar, bir hürriyet ve demokrasi mesele-
si, bir işçi hakları, hattâ daha geniş an-
lamda bir İnsan Hakları dâvasıdır da...

İki subayın bir yıkım yerinde enkaz
altında kalıp ölümüne sebep olunma-
siyle dramatik bir şekilde gözler önü-
ne serilmiş bulunan bu davranış, 8
yıllık Demokrat Parti iktidarının en teh-
likeli, en kaygı verici eğilimlerinden bi-
rini daha ortaya çıkarmış bulunmaktadır.

Bu eğilime karşı cephe alınmazsa
yalnız Ordu bakımından son derecede
hatâlı bir yol tutulmasına ve öylelikle
memleket güvenliğinin tehlikeye düşü-
rülmesine göz yumulmuş olmayacak,
aynı zamanda Türk halkı, eski çağlar-
da, orta çağda ve istibdat idareleri al-
tında bile düşmediği bir duruma yirmin-
ci yüzyılın ikinci yarısında, sözümona
demokratik bir idare altında düşmüş,
ve mecburî çalıştırma sisteminin son
kalıntıları da yeryüzünden silinmeğe
başlamışken, bu sistemin, hem de en
yakışksız ve tehlikeli bir şekilde, Tür-
kiye'de dirilmesine imkân verilmiş ol-
acaktır.

Türkîş Başkanının Basın Toplantısının Düşündürdükleri

Demokratik rejimin diğer bütün
müesseseleri gibi Türk sendikacılığı da
bugün derin bir huzursuzluk içindedir.
Sendikalar kuruluş mânalarını gittikçe
kaybetmişler, mensuplarının hayat ve
çalışma şartlarını ıslah etmek imkân-
larından mahrum ve yalnız zaman za-
man iş uyumsuzluğu çıkaran ve hakikî
fonksiyonlarını ifa edemiyen birer te-
şekkül haline gelmişlerdir.

Demokrat Parti hükümetleri, sendi-
kalar dışında kalan sosyal politikanın
gelişmesine gayret sarfetmekten hâli
kalmamışlardır. Fakat buna mukabil,

sosyal politikanın demokratik müesse-
selerini ve işçilerin enflasyonist bir ik-
tisadî politikanın neticelerine karşı ya-
şama standartlarını korumaya imkân
verecek vasıtalarını tanımaktan, Parti
programlarında yazılı saiklerini, haki-
kî hayata intikal ettirmekten ısrarla
kaçınmışlardır. Bu hal içinde bulundu-
ğumuz ve iyi niyetli hareket bulunduğu
takdirde halledilmesinde hiçbir güçlük
olmayan rejim buhranının tezahürlerin-
den biridir. Demokrasi adına lâıyk hiç
bir rejim, gerçek bir sendika hürriyeti-
ni ve grev hakkını işçilerine tanımak-
tan kaçınmaz. Faşist İtalya, Nasyonal
Sosyalist Almanya, Komünist Rusya, Fa-
lanjist İspanya, siyasî sistemlerinin bün-
yesine ve karakterine uygun olarak hür
sendikacılığı, grev hak ve hürriyetini
hiçbir mantıkî tezada düşmeksizin in-
kâr edebilirlerdi ve edebilirler. Fakat
demokrasi adını taşıyan ve, kapitalist
hususî teşebbüs üzerine dayanan bir
iktisat sistemi, bütün tenakuzlarına
rağmen kabul ettiğini ilân etmiş olan
memleketimizin bakımından hür bir sen-
dikacılığın ve grev hakkının hâlâ ta-
hakkuk ettirilmemiş bulunması gerçek-
ten hiçbir mantıkî, hukukî, iktisadî se-
beple izah olunamaz. Bu hal olsa olsa
hürriyetleri ve hakları kısmak suretile
daha kolay, zahmetsiz ve terlemeksi-
zin idare etme arzusuna ve bunun yan-
ında şiddetli bir enflasyon karşısında
yaşama ve çalışma şartlarını korumak-
tan mahrum büyük bir vatandaş kitle-
sinin ıstıraplarına karşı hiçbir alâka
beslememeğe, ve bu şartların bir millet
hayatında tevlit edeceği uzun vadeli
ve telâfisi çok güç sosyal ve moral yar-
araları görüp tahmin edememeğe irca
olunabilir.

Sosyal politikanın gerçek sendika
hürriyeti ve grev hakkı dışında kalan
veçheleri demokratik olmayan memle-
ketlerde de hükümet politikasının ön
plânında mütalâa edilegelmektedir. Hat-
tâ bâzan demokratik memleketlerinkin-
den daha da ileri bir safha arzettek-
tedir. Bu, nez'edilmiş hürriyetlerin bir
kefareti olarak kabul olunabilir. Fa-
kat maddî avantajlar hiçbir zaman mâ-
nevî kıymetlerin ve hürriyetlerin yerle-
rini alamazlar. Düşünen insan hürriyet
siz mes'ut değildir. Bu bakımdan De-
mokrat Parti hükümetleri iki ana sebe-
bin mantıkî neticesini kabul ederek
gerçek sendika hürriyetini ve grev hak-
kını bir ân önce tahakkuk ettirmelidir-
ler.

Evvelâ hür ve bağımsız sendikacılık,

demokratik bir rejimin vazgeçilmez bir müessesesidir. Artık bu, münakaşa mevzuu olmaktan çıkmıştır. Bugün Bakanların şahsî anlayışlarına göre tatbik edilmekte olan bir sendika kanunu ile arzu olunan mânâda bağımsız bir sendikacılık bağdaşamaz. Diğer taraftan grev hakkının tanınmamış olduğu bir muhit içinde sendika hiçbir gerçek mânâ ifade etmez. Fonksiyonunu yapmaktan mahrumdur. Boş bir muhtevadır. Bu gerçekte artık bir mütearife olarak kabul olunmaktadır. Münakaşa mevzuu olmaktan çıkmıştır.

İkinci olarak hâlen memleketimiz, bağımsız sendikacılık ve grev hakkı dışında kalan sosyal politika sahalarında da şümüllü ve her bakımdan müessir tedbirler alabilmiş olmaktan uzaktır. Hele ücret mevzuundaki tutum geniş ölçüde çalışan kitlenin aleyhinedir. Sistemleri demokratik olmayan memleketler bağımsız sendikacılığı ve grev hakkını inkâr ederler ama, ekonomik hayatın her safhasındaki müdahaleleri ile gelir dağılımını istihsale katılan faktörler arasında nisbeten âdil bir şekilde tanzim etmeğe çalışırlar. Bizim sistemimizde bu nevi bir müdahale de bahis konusu olmadığına göre gelir dağılımında adaletin temininin kapitalist bir cemiyet içinde en müessir vasıtaları olabilecek bağımsız sendikacılığı ve grev hakkını bir an önce gerçekleştirmek büyük bir sosyal zaruret olarak ortaya çıkmaktadır. Yirminci yüzyılın yarısı içinde onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyılların insan emeğini istismara hiç bir hudut tanımayan kapitalizmin yarattığı ıstırapları ve derin içtimâî huzursuzlukları yaşamamıza ne lüzum var? Neden kabul etmiyoruz ki, yalnız hürriyet ve sosyal adalet içindeki kalkınma bütünü refahını ve saadetini sağlayabilir.

Bağımsız Kıbrıs

Kıbrıs hakkındaki muaddel MacMillan Plânının tatbikine başlanmasını geciktirmek maksadıyla, Kıbrıs Başpiskoposu Makarios birdenbire self - determination isteginden vazgeçerek, Kıbrıslı Rum Belediye Başkanlarının da muvafakatiyle, Kıbrıs'a, ne Türkiye'ye, ne de Yunanistan'a bağlanamamak kaydıyla istiklâl verilmesini kabul ede-

ceğini bildirmiş ve Yunan Hükümeti de bu teklif üzerinden müzakere masasına oturmaya râzı olduğunu NATO Genel Sekreteri Paul-Henri Spaak'a açıklamıştır.

Başpiskopos bu teklifinde, Kıbrıslı Türkler için müsait bir şekilde halli gereken birçok noktaları meskût geçmektedir. Gerçekten, Makarios, Kıbrıs'ın mecburî istiklâlinin fiilî garantisini teşkil etmek üzere, Adanın muayyen bölgelerine andlaşmayla tesbit edilecek muayyen kuvvedeki Türk ve Yunan garnizonlarının, İngiliz birliklerinin yanısıra, NATO komutası altında yerleşmelerinden; cemaatler arasında tefrik yapılmaması için kurulması gereken Yüksek Mahkemeden ve bu Yüksek Mahkemeye Cemaatlerden gayri, Türk ve Yunan Hükümetlerinin de başvuruya yetkili olmalarından; Adanın müşterek işlerini idare etmek için kurulmasını istediği Müşterek Parlâmentonun yanında sırf cemaatlere ait işleri tedvir edecek cemaat meclislerinin de kalması lüzumundan. Müşterek Parlâmentoya karşı mes'ul olacak Müşterek Hükümette bulunması mecburî kılınacak Türk Bakanların sayısından; ve, Anavatanların kendi cemaatlerine iktisadî yardım yapmalarından hiç bahsetmemiştir. Bunun gibi Makarios müstakil Kıbrıs tâbiyetinin yanısıra Ada Türklerinin Türk ve Ada Rumlarının da Yunan tâbiyetini ikinci tabiiyet olarak seçebilmelerinden de hiç bahsetmemiştir.

Bu pek önemli noktaları teferruatlar zede, istiklâl esası üzerinde bir ke-re prensip anlaşmasına varıldıktan sonra, hallini mümkün görsek bile, Başpiskoposun teklifindeki bir husus, bu konuda herhangi bir prensip anlaşmasını dahî imkânsız kılmaktadır. Gerçekten, Makarios, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun alacağı bir kararla, Kıbrıs halkının çoğunluğuna istediği tarafa iltihak imkânının tanınmasını derpiş etmiştir; yani mecburî olarak müstakil kalmak vâcibesi, Birleşmiş Milletler kararıyla ortadan kaldırılabilir. Makarios, bu noktada ısrar ettikçe, Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs'ın istiklâli esası üzerinden herhangi bir prensip anlaşmasının mümkün olamayacağı aşîkârdır.

Fransada Referandum ve Cezayir

28 Eylül günü Fransa'da ve Fransız denizasını ülkelerinde yapılan referandum büyük bir çoğunlukla yeni Anayasa tasarısının tasvip edildiğini gösterdi. Yeni tasarı sadece Gine'de reddedildi. Bu durumda, Gine'nin derhal istiklâlini kazanması gerekmektedir. Diğer Fransız sömürgeleri ise, Anayasada derpiş edilen bağımsızlığa varma prosedürünün tatbik edileceğine güvenerek, Fransanın iktisadî ve teknik yardımından mahrum kalmamak maksadıyla, Anayasa ile kendilerine vaad edilen federe devlet statüsünü kabul ettiler.

Şunu derhal belirtelim ki yeni Anayasa anti-demokratik bir Anayasadır. Cumhurbaşkanının seçilmesinde köylere ve şehirler arasında köylere verdiği büyük önem gibi hususların idarî taksimatta yapılabilecek değişiklikler suretiyle tashihi mümkün görülse bile, Cumhurbaşkanı, bütün icra ve teşri yetkilerini nefsinde toplamak imkânını vermek, ve onu, böyle bir vaziyeti gerektirecek olan Fransa'nın istiklâlinin, top rak bütünlüğünün, demokratik müesseselerin ve beynelmilel taahhüdlerini yerine getirme imkânının tehdit edilmekte olduğunun takdirinde tamamiyle serbest bırakmak, demokratik esaslarla telifi mümkün olmayan bir hükümdür. Bunun yanında, Anayasa, icra ile teşri arasında makûl bir muvazene kurmak yerine, icrayı, teşriye ölçsüz derecede hâkim kılmaktadır.

Yeni Anayasaya muhalefet eden komünist olmayan millî sol unsurların lideri Mendès - France, yeni Anayasasının uzun zaman yaşyamıyacağını söylemiştir. Gerçekten, V nci Cumhuriyetin yaşayıp yaşamaması, Cezayir meselesini hâll edip hâlle dememesine bağlıdır. Cezayir meselesini halletmenin tek yolu ise, bu memlekete istiklâl kapısını açmaktan ibarettir.

Cezayir'de yapılan referandumun ciddi birşey ifade edebileceğini sanmıyoruz. Gerçekten, referandum kampanyasına ordunun bütün şiddetiyle kapıldığı nazara alınırsa rey serbestliğinin mevcut olamayacağı kolaylıkla anlaşılr.

Diğer yandan, Cezayir milliyetçile-

ri, Kahire'de Ferhat Abbas'ın başkanlığında bir Geçici Hükümet kurmuşlardır. Bu hükümet, — şimdilik Lübnan hariç— bütün Arap Devletleriyle Komünist Çin tarafından tanınmıştır. Fransa için en makul hareket, bu Hükümetle müzakereye girişmekten ibarettir.

Birleşmiş Milletler

Birleşik Amerika Dışişleri Bakanı Mr. Dulles, Birleşmiş Milletler Genel Kuru-

lu Başkanlığına eski Lübnan Dışişleri Bakanı Charles Malik'i seçtirmek suretiyle büyük bir zafer kazanmış oldu. O sırada bir Arap Devletinin Dışişleri Bakanı olan Charles Malik, bizzat, Arap Devletleri tarafından desteklenmiyordu. Birleşik Amerika buna rağmen Charles Malik için kampanya yaptı ve bunda muvaffak da oldu.

Birleşik Amerika ve Hür Dünya bundan ne kazandı? Sadece, Arap halk oyununda Batının kendilerinin hakikî dos-

tu olamayacağı inancının artmasını.

Kaçıllaryalarda kazanılmış zaferlerin, halk oyunun kaybı uğruna elde edilmesinin ne dereceye kadar ciddi bir dış politika teşkil edebileceğinden çok şüphe ediyoruz. Herhalde, şunu biliyoruz ki bir Devlet adamı bir kere inat yoluna saptı mı, artık mensup olduğu câmiaya zararlı olmaya başlar. Hele, bu devlet adamı bütün bir Hür Dünyanın liderliğini yapmak iddiasında olursa...

İncelemeler

Para Gelişmeleri Etrafında Yeni Düşünceler

Dr. Osman OKYAR

Forum'un 104 ncü ve 105 nci sayılarında, 1950 senesinden itibaren, Türkiye'de, tedavül hacmi, mevduat ve banka kredileri gibi mütehavviller arasındaki münasebetleri tetkik ve tahlil etmeğe teşebbüs ettiğim iki yazı neşredilmişti. Okuyucularımız, Forumun 107. ve 108 nci sayılı nüshalarında, Oktay Yenal'ın mezkûr yazılar hakkında düşünce ve tenkidlerini ihtiva eden iki şayanı dikkat makalesini herhalde okumuş olacaktırlar: Oktay Yenal arkadaşım para ile mevduat gelişmeleri hakkında ileri sürdüğüm düşünceleri birçok yönden ele almakta ve 1950 denberi bu sahalarda vukubulan gelişmeleri izah etmek üzere yeni fikirler ortaya atmaktadır.

Her şeyden önce, Forum sahifelerinde, Türkiye'de para mevzuları üzerinde seviyeli bir tartışmanın açılmış olmasından dolayı hissettiğim büyük memnuniyeti belirtmek isterim. Fikir hayatımızın her sahasında olduğu gibi, iktisadî meselelerimizin tahlil ve tetkikinde de duymakta olduğumuz eksiklik, muayyen mevzularda karşılıklı fikir tetatısının cereyan etmemesi, seviyeli tartışmaların vuku bulmamasıdır. Türkiye'de maalesef her münevver, önüne

çıkan mevzuları kendi başına halletmek zorundadır, düşüncelerini inkişaf ettirenken yalnız başına hareket etmek mecburiyetinde kalır, fildişinden bir kuleye âdeta kapanarak, orada, kendine göre, bir takım fikir sistemleri kurmağa uğraşır. Bu fikirler, başka fikirlerden istifade edemediği için, bunlar hiçbir tenkid süzgecinden geçmediği için, zayıf ve akissiz kalmaya mahkûm olur, inkişaf edemezler. Fikir hayatımızın kuvvetlenmesi, tartışmaların inkişafına bağlıdır. İşte, para mevzuunda Forum sahifelerinde mütevazî çapta olsa dahi, bir tartışmanın başlaması ümit vericidir. Bundan ne kadar sevinsek azdır.

Para, mevduat ve kredi arasındaki münasebetlere geliyorum. Evvelâ, kısaca 1950 - 1956 devresini tetkik ederken yukarıdaki mevzularda varmış olduğum ve Forum'daki yazılarda izah etmeğe çalıştığım umumî neticeyi kısaca tekrar edeceğim. Saniiyen, Oktay Yenal'ın ileri sürdüğü görüşler hakkında düşüncelerimi açıklamaya çalışacağım. 1950 - 1956 arasında mecmu mevduatın seyri ile emisyon hacminin seyrini mukayese ederken, şu husus nazarı dikkatimi celbetmişti: Mezkûr devrenin ilk yıllarında emisyon artışlarına

mukabil mevduatta hızlı bir artış vuku bulmuş, devrenin son yıllarında ise emisyonla mukabil mevduatın artış sür'atini yavaşlamıştır. Emisyon ile mevduatın seyri arasındaki münasebet bir katsayı şeklinde ifade edilecek olursa, (bu katsayı 1 liralık munzam emisyon karşılığında, bir sene zarfında mevduatta meydana gelen artışın kaç lira olduğunu gösterir), bu katsayı kıymetinin 1953 sonuna kadar yükseldiği, ondan sonra da düştüğü görülmektedir. Böylece mevzu bahis devre emisyon-mevduat katsayısı bakımından iki ayrı tâlî devreye ayrılıyor. Bu müşahede karşısında cevabını vermeğe çalıştığım mesele şu idi: Acaba bu farklı gidişin bu trend değişikliğinin sebep veya sebepleri nelerdir? Esas itibariyle emisyon ile mevduat arasındaki münasebetlere tesir edebilecek sebepleri iki büyük gruba ayırmak mümkündür: 1) Halkın servetini mevduat veya nakit şeklinde muhafaza hususundaki tercihi. Böylece halkın bu tercihinde bir değişme vukubulduğu takdirde, faraza halk servetinin daha büyük bir nispetini, bankada mevduat şeklinde muhafaza etmek istediği takdirde, mevcut paranın bankalara giren nisbeti artacak, bu

sayede bankalar mevcut para ile daha fazla kredi açmak imkânını bulacak ve neticede mevcut para miktarına dayanan mevduat hacmi de genişliyebilecektir.

2) Oktay Yenal'ın isabetli bir şekilde ifade ettiği gibi, bankaların ellerine geçen parayı kredi ile kasaları arasında bölme imkânı, emisyon ile mevduat arasındaki münasebetlere tesir eden ikinci husustur. Yine, Yenal'ın işaret ettiği gibi bu âmil iki unsura bağlıdır: a) Bankacılık strüktürü ve mevduat, b) Kredi talebi.

İkinci gruptaki unsurların değişmesi, emisyon - mevduat arasındaki münasebete şöyle tesir edebilir: Meselâ bankaların kredi açmak üzere kullandıkları nakit ihtiyatlar, şu veya bu sebepten dolayı azalırsa, veya mevcut nakide istinaden kredi açma imkânları tahdit edilirse, mevduat hacmi kredi hacmine bağlı olduğu için diğer şeyler aynı kaldığı takdirde bankalardaki mevduatta bir azalma veya hiç değilse mevduatın artış trendında bir yavaşlama husule gelecektir. Memleketimizde 1953 ten sonra mevcudiyetini müşahade ettiğimiz mevduat hacminin artışındaki yavaşlamayı acaba bu neviden bir sebebe atfedebilir miyiz? Diğer bir deyişle, mevduatın artışındaki yavaşlama bankaların, şu veya bu sebeple, emisyon karşılığında kredi yaratmalarında vuku bulan bir yavaşlamanın neticesi midir? Bunu anlamak üzere, Oktay Yenal'ın doğru olarak iki unsurdan mürekkep olduğunu söylediği emisyon - kredi katsayısını hesapladım. Bu katsayının bize göstereceği husus, bir liralık munzam emisyona karşılık banka sistemi tarafından yaratılan kredinin kıymeti olacaktır. Kanaatimce, bu katsayının iki unsurdan mürekkep olmasının, buradaki maksadımız bakımından ehemmiyeti yoktur. İki devre arasında katsayının kıymetinde esaslı bir değişme tesbit edilirse, o halde mevduatın seyirindeki değişmeleri izah etmek üzere bir ipucu elde etmiş oluruz. Maksadımız da zaten budur.

Şimdi rakamlara gelelim. Yaptığım hesaplara nazaran, 1950 - 1953 devresinde, emisyon - kredi katsayısının kıymeti (2,6) dir. Müteakip devrede, yani 1953 - 56 arasında, aynı katsayının kıymeti (2,3) e düşüyor. Şu halde, 1953-956 arasında, banka sisteminin, emisyon artışına mukabil, kredi yaratma gücünde (şu veya bu sebeple, şimdilik sebep ile alakadar değiliz) hafif bir gerileme

olduğu görülüyor. Şimdi karşımızdaki mesele şu oluyor: 1950 - 1953 te emisyon - mevduat katsayısı (3,1) den 1953-56 da (1,8) e düşmesini, emisyon - kredi katsayısında yukarıda tesbit ettiğimiz hafif azalma ile izah edebilir miyiz? Benim bu husustaki kanaatim menfidir. Diğer bir deyişle, banka sisteminin kredi yaratma gücündeki değişmenin mevduatın seyirindeki değişmeyi izaha kâfi gelmediği düşüncesindeyim. İşte, çok muhtemelen halkın, servetini mevduat ile nakit arasında bölme huyunda bir değişmenin vukubulmuş olduğu kanaatine bu şekilde vasıl oluyoruz. Yenal'ın işaret ettiği gibi, bu kanaate varmak için matematik bir zaruret yoktur. Bununla beraber, elimizdeki veriler bizi bu neticeye doğru sevk etmektedir. Benim ileri sürdüğüm şey de bundan ibarettir. Halkın servetini şu veya bu şekilde bölme huyundaki değişimin sebebine gelince, bu hususu izah etmek için aklıma gelen ve zannederim, mantıkî olan düşünce şu idi: 1953 ten ve bilhassa 1954 ten sonra, memleket sür'atli bir enflasyon devresi yaşamıştır. Paranın kıymeti sür'atle düşmüş, her türlü malın kıymeti yükselmiştir. Bu hususun, halkın servetini bölme ihtiyatlarında bir değişme meydana getirmesi tabii ve normal görünmektedir. İlk akla gelen ihtimal şudur: Enflasyonun tevhit ettiği sebepler dolayısıyla serveti mevduat şeklinde muhafaza temayülü zayıflamış, elde nakit tutma lüzumu kuvvetlenmiştir. İşte halkın psikolojik tercihlerinde vukubulan değişmeyi, kanaatimce, izah eden başlıca sebep budur. Ancak şunu da kaydedeyim ki, Oktay Yenal, yayınlanan iki makalesinde, para talebi ve paranın gelir tedavül sür'ati hakkında şayanı dikkat bâzı düşünceler ileri sürmüştür. Yenal'ın paranın gelir tedavül sür'atine ait üçüncü yazısından sonra bu hususlardaki fikirlerimi ayrıca ifade etmeğe çalışacağım.

Bu yazıya son verirken, mevduatın artışındaki yavaşlamayı izah etmek üzere, Oktay Yenal'ın, 108 sayılı Forum'daki yazısında, ileri sürdüğü görüşe kısaca temas etmek istiyorum. Oktay Yenal'ın görüşü, bankalardaki mevduatın iki gruba ayrılmasına istinat ediyor: 1) Tasarruf mevduatı, 2) Diğer mevduat. 1950 - 56 arasındaki devre ikiye bölündüğü takdirde, ve 1950 - 1953 devresiyle 1953 - 56 devresi için, yukarıdaki iki mevduat kategorisi bakımından, ayrı ayrı, emisyon — mevduat

katsayıları hesaplandığı takdirde, şöyle bir durum ile karşı karşıya geliyoruz: 1950 - 53 ile 1953 - 56 arasında, emisyon tasarruf mevduatı katsayısında ancak cüz'î bir değişme vukubulmuş iken, emisyon - «diğer mevduat» katsayısında ehemmiyetli bir azalma vardır. Oktay Yenal'ın bundan çıkardığı netice şudur: «Emisyon - tasarruf mevduatı katsayısında göze çarpan bir seyir farkı olmadığı için, halkın parasını cebi ile banka arasında bölüş nispetinde bir değişme vukubulduğu iddia edilemez. Buna mukabil, «diğer mevduat» katsayısında vuku bulan şiddetli azalma şöyle izah ediliyor: Temmuz 1954 te alınan bir karar ile, dış ticaret transfer güçlükleri dolayısıyla bankalarda birikmiş olan mevduat, taksitler halinde, Merkez Bankasında hususî bir hesaba nakledilmiştir. Bu karar, bankaların «diğer mevduat» larındaki artışın durmasına, hattâ azalmasına sebep olmuştur. Netice itibariyle, Oktay Yenal, mevduat artışının 1950 - 53 devresinde artan ve 1953 - 56 devresinde yavaşlayan bir hızla seyretmesini yukarıdaki sebebe bağlamaktadır.

Mezkûr kararın mevduatın seyri üzerinde yavaşlatıcı bir tesir icra etmiş olabileceğini kabul etmekle beraber, bu tedbirin, son yıllarda mevduat artışındaki yavaşlamayı başlı başına izah edebileceğini tasavvur edemiyorum. Kanaatimin sebepleri kısaca şunlardır:

1) Bizde mevduat istatistiklerinin tasarruf mevduatı ve «diğer mevduat» şeklinde ayrılması, hakikaten tasarruf maksadiyle yapılan mevduat ile cari ihtiyaçların (likidite) karşılanması maksadiyle yapılan mevduatı doğru bir şekilde aksettirdiği şüphelidir. Bu itibarla mezkûr ayırmaya dayanan bir tahlilin neticelerini kabul etmek hususunda çok ihtiyatlı davranmak icabeder.

2) Şayet dış ticaret borçlarının ödenmemesinden hasıl olan mevduatın ticarî bankalardan Merkez Bankasına devredilmesi, ticarî bankaların nakit ihtiyatlarında devamlı bir daralmaya sebebiyet vermiş olsaydı, o takdirde 1954 ten itibaren, mevduat artışındaki yavaşlamayı bankaların kredi yaratma gücünün devamlı şekilde zayıflamış olmasına bağlayabilirdik. Fakat durum öyle değildir. Bir kere, mezkûr karar sonuna kadar tatbik edilmemiş, yani ticarî bankaların taksitlerle Merkez Bankasına yatırımları icabeden mecmu meblâğ tamamen yatırılmamıştır. Saniyen, kararın tatbik

edildiği müddet esnasında, Merkez Bankasının reeskontuna bankalar tarafından arz edilen senetlerin kıymetinde büyük bir artış vuku bulmuş, diğer bir deyişle, bankalar bu şekilde nakit kayıplarını telâfi edebilmişlerdir. Böylece, 1954 senesinin vasatı olarak bankaların Merkez Bankasındaki mevduatı 308 milyon liradan 1955 senesinde 525 milyon liraya yükselmiş, diğer bir deyişle 217 milyon lira artmış iken, aynı müddet zarfında Merkez Bankası

tarafından reeskont edilen ticarî ve ziraf senetlerin kıymeti 167 milyon yükselmiştir. Netice itibariyle, 1954 Temmuzunda alınan kararı müteakip, bankaların kredi yaratma gücünde büyük bir değişme vuku bulmamıştır.

3) Oktay Yenal, 1950 - 1956 devresini iki kısma ayırırken, 1950 — 54 ve 1954 - 56 şeklinde bir ayırma yapmanın benim yaptığım ayırmaya nazaran daha mânâlı olacağını söylemektedir. Kendisini takip ederek, münasip gör-

düğü devreler itibariyle, emisyon - tasarruf mevduatı katsayısını hesapladım. Netice şudur: (1950 - 54) arasında emisyon - tasarruf mevduatı katsayısı kıymeti 1,45 iken (1954 - 56) arasında aynı katsayının kıymeti 0,83 e düşmüştür. Görülüyor ki Oktay Yenal'ın ayırması kabul edildiği ve tasarruf mevduatına ait rakamlar kullanıldığı takdirde dahi, emisyon - mevduat katsayısında ehemmiyetli bir azalma vukubulmaktadır. Yenal'ın yazısında bu azalmayı izah edecek bir husus mevcut değildir.

Türkiye'de Para (1950 - 1956)

III

Dr. Oktay YENAL

Paranın Tedavül Sür'ati

1 — Türkiye'de para mevzulu ilk yazımda (1) enflasyon neticesinde halkın elinde tuttuğu para miktarını arttırmasının, bu artma fiyatlardaki artıştan daha yüksek nisbette olmadıkça, paranın tedavül sür'atindeki düşmeyi izah edemeyeceğini belirtmeye çalışmışım. Bir ekonomideki muamele hacmini sabit farzederek, fiyat değişmeleri karşısında halkın muhtelif maksatlarla para hâlinde saklamak istediği servetinin «reel kıymeti» aynı kalmırsa, yani bu para miktarı fiyatlara orantılı olarak değişirse tedavül sür'ati sâbit kahr. Fiyatlar yükselirken ortalama olarak elde tutulan para miktarı fiyatlardan daha yüksek oranda artarsa tedavül sür'ati düşer, daha düşük oranda artarsa tedavül sür'ati yükselir. Binaenaleyh, enflasyon devresinde muamele, ihtiyat veya spekülasyon saikleri ile nominal para talebinin artması — ki bu normaldir — tedavül sür'atinin düşmesini izah etmez. Tedavül sür'atinin düşmesi için elde tutulan reel para miktarının artması yani halkın elinde tutmak istediği para miktarının, fiyatların artışından daha hızlı artması lâzımdır.

2 — Osman Okyar, «Paranın Gelir Tedavül Sür'ati» başlıklı yazısında (2) Türkiye'de paranın gelir tedavül sür'atinin 1953 yılına kadar arttığını, sonra gittikçe azaldığını göstermektedir. Acaba bu netice ille 1953 yılına kadar halkın reel para talebi artmış, 1953 ten

sonra azalmıştır (yani 1953 e kadar nominal para tutumundaki artış fiyat artışından daha yavaş, 1953 ten sonra fiyat artışından daha hızlı olmuştur) mânasına gelir mi? Gelmez çünkü paranın gelir tedavül sür'ati ile muamele tedavül sür'ati aynı şey değildir. Bu iki katsayının aynı nisbet ve istikamette seyretmesi için ise bir ekonomide muameleler ile gelir arasında daima sâbit bir nisbetin muhafaza edildiğini kabul etmek lâzımdır. Bu ise gerçeğe aykırıdır. Muayyen bir para muayyen bir sür'atte el değiştirmekle daima aynı geliri yaratmaz. Zira muamelelerin gelir yaratma kabiliyetleri farklıdır. Bâzı çeşit muameleler çok, bâzısı az gelir yaratır. Öyle ise gelir tedavül sür'atindeki değişmeler muamele tedavül (elden ele geçme) sür'atindeki değişmelerin neticesi olabildiği gibi, muamele tedavül sür'ati değişmeden, muamelelerin, değişen karakterleri icabı, gelir yaratma kabiliyetlerinde vukubulan tahavvüllerin neticesi de olabilir. Bir ameleyi bahçemizde çalıştırıp yirmi lira verirsek, bu muamele yirmi lira gelir yaratır, bir muameledir. Bu paraya bir çift çorap alırsak (bu muamele esnasında) ancak çorapçının sâfi kârı kadar, belki iki, üç lira gelir doğar. Aynı para ile bir gram altın satın alırsak bu muamele millî gelir hesabına girmez.

3 — Enflasyon esnasında paranın muamele tedavül sür'atinin ne yönde değişeceğini peşin hükümlerle tahmin

etmek güçtür. Fiyatların yükselmesi bâzı hallerde halkta fiyatların yükselmeğe devam edeceği kanaatini uyandırır. Bâzı kimseler ise, fiyatlardaki yükselmeyi çok bularak, daha da yükselmeğe ihtimal vermezler. Birinci durumda reel para tutumu değişmez; tedavül sür'ati aynı kahr. İkinci durumda reel para tutumu azalır; tedavül sür'atı yükselir. Buna mukabil, enflasyon devrelerinde başvurulması adet olan fiyat ve istihsal kontrolleri halkı cebri tasarrufa götürür. Halk, elinde fazla para tutmak istemediği halde, mal kıtlığı yüzünden, harcıyacak imkân bulamadığı için mecburî olarak reel para tutumunu çoğaltır. Bu da paranın dönme hızını azaltır. Üstelik, enflasyonun vasıflarından olan gelir inkisamı değişmesi de, muhtelif sınıfların para talebi fonksiyonları arasındaki farka göre, tedavül sür'atine müsbet veya menfi yönde tesir eder. Diğer memleketlerdeki araştırmalar, umumiyetle, mutedli enflasyonlarda paranın muamele tedavül sür'atinin düştüğünü, dörtlü enflasyonlarda (hyperinflation) ise hızla yükseldiğini, göstermiştir. Memleketimizde paranın muamele tedavül sür'atinin takip ettiği seyri incelemeye bir ilerki yazıya bırakıyorum.

4 — Şimdi, 1950-1956 yılları arasında paranın muamele tedavül sür'atinin sabit kaldığını farzederek, paranın gelir tedavül sür'atinin seyri 1953 öncesi ile sonrası arasında müşahede

edilen farkı, yukarıda bahsettiğim «muamelelerinde değişen hüviyetleri» bakımından izahı deniyen bir hipotez ileri sürmek istiyorum. 1950 ile 1956 arasında bazı endekslerin seyri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir :

1953 = 100

Sene	Banknot	Topdan fiyat	Altın fiyatı	Millî gelir fiyat endeksi	Reel Gelir
1950	69	91	80	86	72
1951	77	96	79	88	83
1952	90	97	89	95	91
1953	100	100	100	100	100
1954	110	110	109	112	91
1955	132	119	153	124	101
1956	162	139	200	132	106

Görüldüğü gibi 1950-53 arası reel millî gelirin hızla arttığı bir devredir. Üstelik millî gelir fiyat endeksi de topdan fiyat endeksinden hızlı artmaktadır. Buna mukabil, gelir yaratmayan spekülâtif muamelelerin endeksi olarak kabul edebileceğimiz altın fiyatlarındaki artma çok mutedildir. Bundan şu neticeyi çıkarabiliriz: 1950-53 arası para tedavülünün gelir yaratıcı vasfı gitkiye artmaktadır.

5 — 1953den sonra reel gelirdeki artış yavaşlamıştır. (Hattâ 1954 de bir evvelki senenin altına düşmüştür.) Halbuki para miktarındaki artış, bilhassa 1954 den sonra büsbütün hızlanmıştır. Böyle bir durumda, gelir yaratan muameleler hacminin endeksi olarak kabul ettiğimiz reel gelir artışındaki yavaşlamayı fiyatlardaki artışın telafi edeceği beklenebilir. Bu tahakkuk etmemiştir. Zira türlü yollardan yapılan fiyat kontrolleri bilhassa carî istihsal malları üzerinde müessir olmuştur. Binaenaleyh, tedavül hacmindeki hızlı artış karşısında bir yandan carî mal ve hizmet istihsalindeki (reel gelirdeki) artışın yavaşlaması, diğer yandan carî istihsal (gelir) mallarının fiyatlarının kontrol altına alınması, 1953 - 56 devresinde Türkiye'de paranın gelir tedavül süratinin düşmesine sebep olmuştur.

6 — Gerek reel gelirin artma hızının yavaşlaması, gerek fiyat kontrolleri yalnız paranın gelir tedavül süratini değil, muamele tedavül sür'atini de azaltmıştır, yollu bir iddia ileri sürülebilir. Buna ihtimal vermiyorum. Yukarıda da dediğim gibi muamele tedavül sür'ati hakkında söz söyleyebil-

mek için daha etraflı incelemelere ihtiyaç vardır. Fakat son senelerdeki müşahedelerimiz kaba bir tahmin yapmamıza imkan verebilir. Meselâ halkta para saklamanın akıllı bir iş olmadığı kanaati umumidir. Fiyat kontrolleri carî istihsal malları üzerinde müessir olduğu halde mevcut mal transferlerinden doğan muamelelerin bir kısmına ya hiç şamil değildir (meselâ emlak ve altın) veya daha kolaylıkla bertaraf edilebilmektedir (dayanabilir stoklar.) Yukarıdaki tabloda altın fiyatlarına bakılırsa son senelerde yukarı doğru çok hızlı bir fırlayış görülür. İstatistikler mevcut olsa idi aynı durumu emlak fiyatlarında da görmek mümkün olurdu. Bütün bu müşahedeler 1953 den sonra paranın gelir tedavül süratinde vuku bulan düşmenin, paranın elden ele geçme hızındaki bir yavaşlama ile değil de muamelelerin «millî gelir» yaratma kabiliyetlerindeki bir değişme ile izahının daha makul olduğuna işaret etmektedir.

7 — Millî gelir yaratma keyfiyetinin millî gelir tarifi ile kayıtlı olduğu unutulmamalıdır. Nitekim, paranın gelir tedavül süratinde 1953 ten sonra müşahede edilen azalma, bir bakıma, kullanılan «gelir» tarifinin neticesidir. Mevcut kıymetlerin el değiştirmeleri carî mal ve hizmet istihsaline bir ilâvede bulunmadıkları için bu muameleler, umumiyetle, müstahsiliyet endeksi olmak gayesini güden millî rakamlarına ithal edilmez. Fakat, normal zamanlarda makul olan bu tarif, hızlı fiyat yükselmeleri olduğu ve fiyatlara müdahale edildiği devrelerde halli kolay olmayan meseleler ortaya çıkarır. Bilhassa ticaret gelirlerinde ne kadarın carî hizmet mukabili, ne kadarın fiyat yükselmesi neticesi olduğu tâyin edilemez. Kestirmeden gidilerek yalnız carî istihsal mallarından doğan ticaret gelirleri millî gelir sayıldığı zaman paranın gelir tedavül sür'ati sadece para ile reel gelir arasında bir münasebet kurar. Halbuki enflasyon devresinin para teorisi bakımından önemli olan büyük gelirleri spekülâtif gelirlerdir. Meselâ, bizim millî gelir hesaplarımızda altın ve emlak alım satımlarından doğan gelirin büyük kısmının dahil olmadığını zannediyorum. Herhalde karaborsa gelirleri de dahil değildir. İstatistik Umum Müdürlüğünün 1954 te neşrettiği «Türkiye Millî Geliri» adlı kitapta mesken gelirleri binaların harpten evvelki bina vergisi matrahı gayrisâfi hasılasına yüzde

seksen ilâve ile hesaplanmaktadır. Bu hesapların ne derece zamana uydurulduğunu bilmiyorum. Büyük meziyet samimiyeti olan bu broşürde Ticaret Gelirleri'nin hesaplanmasında takip edilen çok indî metodlar anlatıldıktan sonra bahis şöyle bitirilmiştir:

«Bütün bu faraziyeler şüpheli olduğu için 1950 den gayri seneler için hesaplanan ticaret gelirlerini ifade eden rakamları 1950 ticaret gelirinden daha büyük bir ihtiyatla kabul etmek doğru olur.»

Bu itiraf karşısında Türkiye Millî Geliri rakamlarını para ve fiyat tahlillerinde kullanırken gösterilmeli lüzumlu ihtiyatın ÇOK BÜYÜK olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır.

8 — NOT : Paranın gelir ve muamele tedavül sür'ati arasındaki münasebet ile Türkiye para ekonomisi hakkında yukarıda varılan netice şöyle formüleştirebilir :

Semboller :

P = Para; Sm = Muamele tedavül sür'ati; Sg = Gelir tedavül sür'ati; Fg = Carî istihsal neticesi mal ve hizmetlerin fiyatları; Ff = Carî istihsal neticesi olmayan malların fiyatları; Mg = Gelir yaratan muameleler; Mf = Gelir yaratmayan muameleler.

Bu sembolleri kullanarak meşhur miktar teorisi denklemini şöyle yazılabilir :

$$P \times S_m = (F_g \times M_g) + (F_f \times M_f)$$

ve,

$$P \times S_g = (F_g \times M_g) = \text{Millî Gelir}$$

Sm'nin sabit kaldığı farzedilirse Sg'nin değişmesi iki sebepten doğar :

Fg

1) — artarsa Sg yükselir; azalırsa Sg düşer.

Ff

sa Sg düşer.

Mg

2) — artarsa Sg yükselir; azalırsa Sg düşer.

Mf

sa Sg düşer.

Bu iki şıkki bir arada ifade edersek:

$$F_g \times M_g$$

artarsa Sg yükselir; azalırsa Sg düşer.

$$F_f \times M_f$$

artarsa Sg düşer.

Türkiye için yukarıdaki tabloda gösterilen endeksleri kullanabilmek için aşağıdaki faraziyeleri yapıyoruz:

Fg : Millî Gelir fiyat endeksi

Ff : Altın fiyatı endeksi

Mg : Reel gelir endeksi

Mf : Sabit (Millî gelire ilâvede bulunmayan muamelelerin 1953 ten sonra artışını farzetmek mâkuldür ve altın fiyatları bunun da işareti olarak kabul edilebilir. Fakat elimizde bu çeşit muamelelerin hacmini gösteren rakam bulunmadığı için Mf i sâbit kabul etmekte mahzur görmüyorum.)

Yukardaki model ve istatistiklere göre paranın gelir tedavül sür'atini (Sg) - nin 1950 den 1956 ya kadar seyri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir :

$$\text{Seneler } Fg \times Mg \div Ff \times Mf = Sg$$

Seneler	Fg	Mg	Ff	Mf	Sg
1950	86	72	80	100	77
1951	88	83	79	100	92
1952	95	91	89	100	97
1953	100	100	100	100	100
1954	112	91	109	100	93
1955	124	101	153	100	82
1956	132	106	200	100	70

Görülüyor ki hipotezimiz Türkiye'de paranın gelir tedavül sür'atinin 1953 e

kadar çoğalan, sonra azalan bir seyir takibetmesini izah etmektedir. Modelimizde paranın gelir tedavül sür'atinde müşahede edilen mutlak artma ve eksilmenin millî geliri para hacmine bölmek suretiyle bulunan katsayı serisi ile aynı olması elbette beklenemez.

(1) Oktay Yenil, «Türkiye'de Para (1950 - 1956)», *Forum*, sayı 107.

(2) Osman Okyar, «Enflasyon ve Paranın Gelir Tedavül Sür'atini», *Forum*, sayı 105.

Amerika'da Kültür ve Montana Misali

Dr. Kemal KARPAT

Dr. Kemal Karpat, FORUM'a daha önce de yazı yazmış genç bir ilim adamımızdır. Hâlen A. B. D. de Montana Devlet Üniversitesinde Siyasal Bilgiler asistan profesörüdür. Türkiye'de çok partili rejim üzerine yazdığı doktora tezi yakında Princeton Üniversitesi tarafından kitap olarak yayınlanacaktır. Aşağıdaki yazı kendisinin profesörlük ettiği Montana eyaletindeki kültür faaliyetlerinin bir analizi ve bilânçosudur.

Birleşik Amerika Devletlerini ziyaret eden bâzı Avrupa aydınları burada sanata fazla kıymet verilmediğini, sanat anlayışının derin kökleri salmadığını ve bu sahadaki faaliyetlerin kıymetini, getirdiği dolar miktarıyla ölçüldüğünü iddia ederler. Bunlar, sanat faaliyetlerinin New-York, San Francisco, Boston gibi birkaç şehir etrafına toplandığını, memleketin geri kalan kısmında ise pek az kimsenin sanatla meşgul olduğunu ileri sürerler. İşin garibi de şudur ki bu iddiaları birçok Amerikalı da teyid eder. Her sahada, daimî ilerlemenin tenkidle mümkün olacağına inanan Amerikalı bu görüşünü sanat sahasına da tatbik etmek ister. Bu aşırı tenkid ise bâzan hakikatlerin yanlış aksetmesine de sebep olur.

Amerika'da sanat hakkında ileri sürülen tenkidlerde, her tenkidlerde, her tenkidde olduğu gibi bâzı kısmî hakikatler vardır. Batı Avrupa'da, sanat ve sanat anlayışı tedricen bir an'ane, bir itiyad haline girmiştir. Hakikî inkişaf ancak yüz küsur sene evvel başhyan Amerikada ise ilk gayretler muazzam bir kıt'ayı meskûn hale sokmak için ekonominin üzerine toplanmış. Bunun haricinde kalan bâzı faaliyetler ihmal edilmemekle beraber, ikinci derecede kalmış, bu meyanda sanatta daha yavaş inkişaf etmiştir. Diğer yandan, ar-

kası kesilmeyen farklı kültür gruplarına mensup muhâcirler, kendisine mahsus özellikleri bulunan bir Amerikan kültür ve sanat an'anesinin doğumuna mâni olmamakla beraber tam mânasile yerleşmesini bir hayli geciktirmişlerdir. Tabii ve an'anevî bir şekilde doğan Avrupa sanatına ve kültürüne nazaran, Amerikanın sanat ve kültürü düşünülerek, üzerinde çalışılarak yaratılmıştır. Şüphesiz ki Amerika da yerli an'anelerin (çünkü insanlar her yerleştiği yerde an'ane yaratırlar) tesiri ve mevcudiyeti inkâr edilemez, fakat bunların tesiri ilk zamanlarda oldukça ehemmiyetsiz kalmıştır.

Fakat vaziyet yavaş yavaş değişmeye yüz tuttu. Bir yandan kıt'a meskûn hâle sokulurken ve ekonomi muayyen bir yaşama standardı temin ederken, yani kültürün ve sanatın inkişafına yarınacak maddî temeller meydana getirilirken diğer yandan muhâcir akını da —bilhassa 1929 dan itibaren hızını bir hayli kaybetti. Böylece memleketin öz bünyesinden ve hayat anlayışından doğan kültür ve sanat telâkkileri müteaccanis bir şekilde kök salmağa başladılar.

Bu yeni kültür anlayışı esasını batı Avrupanın kültürlerinden almakla beraber kendine mahsus hususiyetleri de vardı. Artık kendi benliğini bulan Amerikan kültür ve sanat anlayışı, fark-

lı kültür gruplarını kolayca ve tazyiksiz bir şekilde asimile etmek imkânını buldu. Esasen Amerikaya hicret edenlerin büyük kısmı Batı Avrupa'dan, yani birbirine yakın benzerlikler arzeden kültür gruplarından geldiği için, asimilasyon ameliyesi de oldukça kolay oldu.

Bütün bu değişmelerin tesiri siyaset sahasına da intikal etmekte gecikmedi. Bu asrın başlangıcında, yeni sanat telâkkilerinin ve yeni bir düşünüş tarzının yavaş yavaş yer ettiği sezilmektedir: Theodore Roosevelt, Woodrow Wilson gibi Cumhurreislerinin düşünüş tarzları ve siyasetleri Amerikan cemiyetinin geçirmekte olduğu değişiklikleri ayrı ayrı yönlerden ifade etmişlerdir. Herbert Hoover'in reisicumhurluğu esnasında yeni hız alan sosyal ve kültürel değişiklikler Franklin D. Roosevelt'in idaresi esnasında tam bir olgunluğa erişmek imkânını buldu. Demokrasi mefhumu siyasî sahalardan ekonomik ve sosyal sahalara da teşmil edilerek halk eğitimi gittikçe artan bir önem kazandı. Bu anlamın içine dahil olarak halkın sanat ve kültürü meselesi üzerinde de önemle duruldu. Yeni fikir cereyanları ferdin ekonomik refahının mânevi ve kültürel cephelerden de takviye edilmesini ısrarla müdafaa ettiler. İkinci dünya harbi bütün bu cereyanları hızlandırdığı gibi Amerikayı da dünya çapında bir devlet hâline sokarak dış âlemle münasebetlerini birden bire artırdı. Böylece Amerikalı kendi sanat ve kültürünü Avrupa ve hattâ Asya sanat ve kültürleriyle mukayese

ederek daha iyi bir şekilde kıymetlen-
dirmek fırsatını buldu.

Bugün Amerikalının düşüncesi, ha-
yat felsefesi, kültür ve sanat telâkkile-
ri derinliğine inen bir değişme içinde-
dir. Bütün bunlar bir taraftan demokra-
si mefhumlarıyla daha iyi bir şekilde
bağdaştırılırken, diğer yandan Ame-
rikan düşüncesinin temel taşı olan in-
san kıymetlerinin cihanşümüllüğü (uni-
versality) fikrine uydurulmağa ve te-
nakuzların ortadan kaldırılmasına ça-
lışılmaktadır. Ana gaye ekonomik re-
fah yanında ferdin ve cemiyetin kültü-
rünü âzamî dereceye çıkararak bunla-
rın sanata karşı ilgilerini arttırmak
herkesi müstahsil olduğu gibi biraz da
sanatkâr yapmaktır.

Yukarıda beyan edilen fikrin aksi-
ni ispat edecek vak'aları hergün gazete
sütunlarında okumak mümkündür.
Fakat bu vak'alar mukadder olan intiba-
k amelîyesine, değişikliğe karşı gös-
terilen mukavemetten ve reaksiyondan
başka birşey değildir.

Amerika en büyük değişmelerini ses
sizce âdeta fark edilmeden meydana
gelen bir memlekettir. Amerikalı, Ang-
lo - Saksonlara has bir anlayışla cemi-
yetin daimî bir tekâmül, bir değişme
içinde olduğunu bilir ve sosyal mesu-
liyeti müdrük olarak cemiyetinin sar-
sıntı geçirmeden zarar ve ziyana ma-
hal bırakmadan yeni düşüncelere, ye-
ni telâkkilere intibak etmesini sağla-
mağa gayret eder. Gayet serbest ve
dünyaya metelik vermiyormuş gibi ha-
reket eden Amerikalı esasında ferd o-
larak, cemiyetin bir âzcası olarak birçok
mes'uliyetleri olduğunu bilir ve bunla-
rı en faydalı bir şekilde yerine getir-
meğe çalışır. Sanat ve kültürün kıyme-
tini gayet iyi takdir ettiği içindir ki her
aydın Amerikalı, bunları en kısa za-
manda cemiyetine maletmeğe çalışır.
Bugün Amerikaya binlerce talebeyi cel-
betmekten maksat yalnız onlara Ameri-
kayı tanıtmak, bir terbiye vermek de-
ğil, aynı zamanda onlar vasıtasıyla A-
merikan vatandaşına da yabancı kül-
türleri ve terakkileri tanımak için bir
fırsat hazırlamaktır. Amerika garip bir
memlekettir. Her şeyi meydana, açık.
Herkes varını yoğunu serbestçe görebilir,
öğrenebilir. Okadar ki oraya gi-
denler Amerikayı birkaç ay içinde gayet
iyi tanıdıklarını, ondan sonra öğrenecek
hiç birşeyleri kalmadığını iddia ederler.
Bunların gözleri tekniğin icat-

larına dikilir kalır. Son model araba,
frijider, televizyon, giyim eşyası v.s. yi
temaşa etmek ve sonra da kabullenmek
sevdasına düşenlerin elbette başka bir
şey görmelerine mahal kalmıyacaktır.
Halbuki keşfi daha güç, maddî olma-
yan bir Amerika vardır; düşünen, his-
seden ilim ve sanat sahasında eserler
yaratılan bir Amerika. Sayısız mecmua-
larda çıkan yazılar, mekteplerde, muh-
telif toplanma yerlerinde yapılan münakaşalar,
sık sık her tarafta verilen konferanslar,
durmak bilmiyen bir fikir faaliyetinin
mevcudiyetini gösterir. Bunları göremeden
dönenler Amerikayı tanıdıklarını iddia
edemezler. Nasıl ki memleketimize gelen
yabancılar düşünen, hisseden ve yaratmak
için çırpınan Türkiye'yi bulmadan ve tanı-
madan, Türkleri anladım gibi bir iddiaya
kalkışamazlarsa.

Amerika'da sanat, kültür ve maarif
hakkında yapılan münakaşalar Sputnik
lerin Sovyetler tarafından havaya atıl-
malarıyla birkat daha hızlandı. Fakat
bu münakaşalar senelerce evvel başla-
mış bulunuyordu ve esasında Amerikanın
kültür ve sanat sahaslarında iler-
lemek arzusundan doğmuşlardır.

Şimdiye kadar umumî mahiyette i-
leri sürdüğümüz bu fikirleri müşahhas
misal ile canlandırmak yerinde olur.
Bunun için Amerika'nın Montana eya-
letinde ve bilhassa bu eyaletin kültür
merkezi sayılan Missoula şehrini ele
almak istiyoruz. Burada sanat faaliyetinin
ve sanat eğitiminin merkezi Mont-
ana Üniversitesi'dir. İlk olarak eyaleti
tanıtalım.

Montana Amerika'nın batı eyalet-
leri arasında yer alır ve büyüklük iti-
barıyla kırk dokuz (Alaska dahil) eya-
letin dördüncüsüdür. Mesahası 146.992
mil karedir, yani aşağı yukarı Türkiye-
nin tam yarısı kadar. Trenler eyaleti on
altı saat kadar bir müddet içinde aşar-
lar. Arazinin yarısından fazlası ovalık
diğer kısmı ise dağlıktır. Bu dağlar te-
pelerine kadar çam ormanlarıyla kap-
lıdır ve her tarafı av hayvanlarıyla doludur
(Glacier Park - buzullar parkı - ki
Amerikanın belli başlı tabiat harika-
larından biridir, Montana'da bulunur).
Tabiatın ihtişamı, azameti, türlü renk-
lere bürünmüş ensiz ovaları ve dağları
insanda unutulmaz bir intiba bırakır.
Tabiatın altı her nevi madeni saklar.
Halk, eyaletlerine Treasure State (Ha-
zine Eyalet) ismini övünmek için değil,

bir hâdiseyi tasvir etmek için takmış-
tır. Montana'nın nüfusu takriben 650.
bin kişiden ibarettir. Bunların ekserisi
Alman, Skandinav ve Slav aslından
gelir. Misafirperver, içten gelen bir sa-
mimiyetle insana sarılır, eyaletin geniş
arazisini herkesle paylaşmaktan zevk
alır. Montana'nın eski halkı, yarı kı-
zilderililer, bir hayli yekünla yukarıdaki
sayıya dahildirler. Montana bugün Ame-
rika'da güzel yolları, tabiatı, temiz şe-
hirleri ve nispeten yüksek bir yaşama
standardile tanıdığı gibi, kendine has
özellikleri olan tarihile de meşhurdur.
Eyaletin yakın tarihi 1804 senesinde
Yüzbaşı Meriwether Lewis ve William
Clark'ın Mississipi Nehrinin batı kıs-
mını keşfe memur edilmesiyle başlar.
Bunlar Sacajawea isimindeki Kızılderili
kadının rehberliği sayesinde Montana
içinden geçerek Pasifik Okyanusunun
sahillerine erişmeğe muvaffak oldular.
Lewis ve Clark, Amerika'nın batı kıs-
mını keşfettikten sonra beyaz insanlar
Montana'ya hicret etmeğe başlamışlar-
dır. İlk olarak bizon sürülerini avlaya-
rak derilerini satar ve geçimlerini te-
min ederlerdi. 1862 de Montana'da al-
tın keşfedildikten sonra buraya altın ar-
cıcılarının akını başlıyor ve onlar-
la beraber Montanaya yeni bir hayat
giriyor. Virginia City, H. Butte gibi şehir-
ler yerden bitiyor. Paramın kolay har-
candığı, bir anlık zevkin altında öden-
diği eğlence yerlerinin yanında iş ha-
ya'tında hızla gelişiyor. Zenginleşen al-
tın arayıcılarının büyük bir kısmı büyük
şehirlere dönerken, iş adamları yerle-
rinde kalıyor ve yeni yeni iş imkanları
arıyorlar. Yollar yapılıyor maden (bakır
ve kömür, gümüş) işletmeleri açılıyor,
çiftlikler kuruluyor ve Montana yavaş
yavaş süküne erişiyor; artık kızilderili
harpleri nihayete ermiş, altın soygun-
cuları ve bunları yoketmekle mükellef
halkın kurduğu gizli Vigilantes'ler ö-
mürlerini yaşamış, yerlerini devlet oto-
ritesine terketmişlerdir. Nihayet 1889
da Montana, eyalet olarak Amerika it-
tihadına kabul ediliyor. Asrın başlan-
gıcında maden ocaklarında ve çiftlik-
lerde çalışan işçiler kötü hayat şartla-
rına dayanamıyarak Industrial Workers
of the World namı altında anarşist me-
yilli teşkilâtlarını ilk olarak Montana'da
kuruyorlar ve patronlara karşı şiddetli
mücadeleye girişiyorlar. Az za-
man sonra bu teşkilât iyileşen hayat
şartları karşısında kuvvetini kaybedi-
yor ve Montana tekrar süküne kavuşu-

yor. (İsmi geçen bu teşkilâtın öncüsü Big Bille bilâhare komünist olarak mücadeleye devam ediyor ve Moskova'da ölecek Kremlin'de gömülüyor).

Bugün Montanalı Amerikan kültürüne, folkloruna kızılderili, kovboy, altın arayıcıları gibi tipleri getirmekle ve bunlara bağlı sonsuz hikâye ve maceraların kaynağı olduğunu müdrik hakiki bir gurur duyar. Rahat, sıkıntısız, uzak, tabiatla başbaşa bir hayat geçirdiğini bilir. Büyük ve gürültülü şehirlerden nefret eder. Dünyada iyilikle hal edilemeyecek mesele olmadığına kanaat getirmiştir. Fakat ısrar ederseniz Montanalının da şikâyetleri olduğunu anlarsınız. Maden ve demiryolu kumpanyalarının eyaletin zenginliğini Amerika'nın diğer yerlerine taşıdığını, eyaletin maarif, kültür ve sanat problemleriyle pek az meşgul olduklarını iddia eder. Ham maddelerin bizzat eyalet içindeki işlenmesini ve Montananın böylece birinci sınıf bir endüstriye sahip olmasını arzu eder. Genç nesillerin büyük şehirlerin cazibesine kapılarak eyaletlerini terketmelerinden dolayı müteessirdir. Biraz daha deşerseniz, Montanalının bütün bu şikâyetlerine okadar ehemmiyet vermediğini anlarsınız. Çünkü o halinden memnun her şeyin olduğu gibi devam etmesinde hiçbir beis görmez. Mütemediyen yeni fikirler peşinden koğanların, hallerinden şikâyet edenlere pek ehemmiyet vermez. Fakat Montanalının aydınları ve genç nesilleri Amerikayı kaphıyan sanat ve kültür aşkına karşı bigâne kalamamışlardır ve kalmak da istemiyorlar. Bunlar, hallerinden memnun fazla didinmeye, düşünmeğe lüzum olmadığına inananlara karşı amansız bir harp ilân etmişlerdir. Tarihi bu kadar yakın, kovboyların, altın arayıcılarının hatıraları bu kadar taze olan bir yerde sanatın ve kültürün fazla yer etmeyeceğini iddia edenleri yalancı çıkarmak için durmadan çalışıyorlar ve az zamanda muazzam mesafeler aşılıyorlar; Montana'nın bu kadar genç bir eyalet olmasına rağmen kendine mahsus bir sanat tarihi olduğunu, bu sanatın kendine has özellikleri olduğunu gururla ifade ederler. Hakikaten Montana'nın dikkate şayan bir sanat geçmişi vardır ve bu sanat (sanata resimcilik, tiyatro, müzik, ilh. gibi geniş bir mânâ vermek'teyiz) memleketin özelliklerini orijinal bir şekilde aksettirir.

Montana ressamlık sahasında

Charles Russell'i yetiştirmiştir. Mesleği kovboy olan bu eşsiz sanatkar dağları ve insanları, yani kızılderilileri, kovboyları, hareket halinde bütün canlılığı ve renkleriyle çizerek kendine mahsus bir batı ressamlık sanat mektebi yaratmıştır. Russell'in eserlerinin büyük kısmı Helena (eyaletin merkezidir) müzesinde saklanmaktadır, Ravalli isminde bir papaz, Edgar S. Paxson, Ralph de Camp Frontier painters - sınır ressamları - olarak tanınırlar ve Montanalılardır. Müzik sahasında Marie Montana ve Taylor Gordon kendi memleketlerinde olduğu gibi Avrupa'da da şöhret sağlamışlardır. Tiyatro Montana'nın sanat tarihinde çok mühim yer tutar. Altın ve gümüş ve sonra bakır işletmeleri muazzam para getirirken Montana'nın birçok şehirlerinde ve bilhassa Butte ve Helena'da büyük tiyatrolar kurulmuştur. Amerika'nın ve hattâ Avuranın en meşhur artistleri buraya davet edilerek temsiller vermişlerdir. (Demiryolları henüz inşa edilmediği için bunlar coach'la, yani atlı arabalar içinde seyahat etmek mecburiyetinde kalmışlar, fakat katlandıkları her zahmet ağır altınla ödemişlerdir). Eski meşhur sanatkarlardan Kathie Putnam, Nellie Boyd, Fernis Hartman, Bernhard, Modjeska, Barrymore ailesi, Minnie Fisk v.s. uzun zaman Montana'da temsiller vermişlerdir ve hattâ bunlardan bazıları devamlı olarak burada kalmışlardır. 1921 de kurulan ve halen faaliyette bulunan Montana Masquers tiyatro grubu birçok eserleri New York tiyatrolarından evvel keşfederek sahneye koymuştur. Edebiyat sahasında bir talebe mecmuası olarak neşre başlayan ve sade ifadesiyle, objektif görüşleriyle kısa zamanda temayüz eden Frontier mecmuası —sonra Frontier and Midland olarak bütün Amerika'ya yayılmıştır— Montana'da intişar etmiştir. Montana Historical Review ki Amerika'nın batı tarihini en iyi bir şekilde ifade eder, halen Montana'da neşredilir.

Bugün eyaletin sanat ve kültür faaliyetlerinin merkezi ve bu sahalardaki eğitimin kaynağı Missolula'da bulunan Montana Üniversitesi'dir. Üniversitenin takriben 3500 talebesi ve 250 kadar hocası vardır; yetmiş sene evvel kurulmuş ve o zamandanberi mütemediyen gelişerek Amerika'nın tanınmış bir öğretim müessesesi haline gelmiştir. Kimya da Nobel mükâfatını kazanmış olan Ha-

ral Urey bu üniversite mezunlarından ve bilâhare hoca olarak burada bulunmuştur.

Sanat sahasında Üniversite birkaç gaye güder; ilk olarak sanat hocaları yetiştirmek ve umumî sanat eğitimi yapmak, ikinci olarak eyalet içinde sanat faaliyetlerini teşvik etmek ve desteklemek ve umuma yaymak ve nihayet umum halkın sanata karşı ilgisini arttırmaktır. Üniversitenin muhtelif sanat şubeleri, eyaletin muhtelif semtlerine dağılmış mekteplerle, sanat ve kültür gruplarıyla daimî temas halinde dir. Bunların faaliyetlerini destekler, aralarında irtibat kurar ve müsabakalar tertip eder. Gerek talebe ve gerek halk bütün bu faaliyetlere seyirci ve yâhut artist olarak katılmakta serbesttir. Sanat hocası olacak talebeler de daha üniversitede iken, tecrübelerini arttırmak için bu gibi faaliyetleri bizzat idare ederler. Şahsî teşebbüs bu sahada da ön plânda gelir ve Üniversitenin ve yâhut da eyalet eğitim komitesinin göremediklerini yapamadıklarını ferdler tamamlamak fırsatını bulurlar.

Üniversite binaları dahilinde temsille müsait dört salon bulunmaktadır. Bunların üçü tiyatroya, diğeri ise müzik faaliyetlerine tahsis edilmiştir. Tiyatro salonlarından birincisi 1500 kişi alır. Burada Üniversite talebelerinin sahneye koyacakları piyeslere, dışarıdan gelecek konser ve temsil gruplarına açıktır. Şehir içinde bir sanat komitesi vardır ki gayesi en tanınmış sanatkarları eyalete celbederek bunlara konserler ve temsiller verdirmektir. Gayri resmî bir teşekküldür ve âzalarından aldığı yardımlarla masraflarını karşılar. Geçen sene bu komitenin ki üniversiteye mensup hocalar burada da müşavir rolündedir, onbeş kadar konser tertip etti. Bunların arasında Viyana'nın meşhur çocuk korusu, Fransız ve Japon artistlerinin konserleri de yer almıştı. Aynı salonda muhtelif tiyatro piyesleri ve birkaç opera da sahneye kondu. Temsil ve konserlere gelen halk şehir içinden ve etraf şehirlerden gelmiştir. Bir kahve veyahut bir kokteyl için yüz kilomet

zelik bir mesafe katetmeyi hiçe sayan bir kimsenin bir temsil için daha da büyük bir mesafe katedeceği muhakkaktır. Tiyatro faaliyetlerini Montana Masquers ve Montana Players grupları idare eder. Bunlar amatörlerden müteşekkildir ve rejisörlüğü de kendileri yapar. Tiyatro hocaları yalnız umumî şekilde yol gösterirler. Bu grupların çalışmalarını hususî bir temsil salonunda yer alır. Yüz kadar seyirci alan bu salon experimental theatre (tecrübî tiyatro) ismiyle tanınır. Burada muvaffak olan eserler büyük tiyatrodaki temsil edilir ve sonra başka şehirlere de gösterilirler. Nihayet üçüncü bir tiyatro salonu birkaç yüz yeri olup şehir halkından müteşekkil tiyatro gruplarına verilmiştir. Geçen sene bu üç binada Şekspir'den O'Neil'e kadar yirmi kadar piyes temsil edilerek bâzıları birinci derecede muvaffakiyet sağlamışlardır.

Müzik faaliyetlerine tahsis edilmiş salonda, ki hususî şekilde inşa edilmiştir, umumî mahiyette konserler verildiği gibi yeni yetişen gençler de burada resitaller vererek kabiliyetlerini denemek fırsatını buluyorlar. Bu gençler eyaletin muhtelif yerlerinden gelerek ayrıca müzik hocalarıyla temas etmek ve onların fikirlerinden de faydalanmak imkânını elde ediyorlar.

Montana Üniversitesi ayrıca bütün eyalete şâmil bâzı sanat müsabakaları tertip etmiştir. Geçen Haziran ayında yapılmış olan müzik müsabakasına binden fazla lise talebesi katılmıştır. Bunlar müsabakanın sonunda 700 - 800 kişilik bir koro ve orkestra meydana getirerek klâsik ve modern parçalardan müteşekkil bir konser vermişlerdir. Konser 5000 kişi alan ve taşarcasına dolu olan kapalı spor salonunda çok başarılı bir şekilde verilmiştir.

Tiyatro müsabakası ise, tiyatro piyesi yazarlarına ve tiyatro sanatkarlığına hevesi olanlara mahsus olarak tertip edilmiştir. Buraya da birçok insan katılarak kabiliyetlerini denemek fırsatını buldukları gibi yapıcı tenkidler de dinlemişler, yetişmeleri bakımından faydalı tecrübeler görmüşlerdir. Bunlardan başka söz söylemek, şiir okumak ve şiir yazmak müsabakasıyla

(debate) müsabakaları tertip edilmiştir. (Geçen sene Üniversitenin debate ekibi batı Amerika'da birinci geldi, bu sene ise Hukuk Fakültesi dâva müdafaa ekibi, Amerika'da ikinci oldu) Bütün bunlara ilâveten Sosyoloji Fakültesi, kızilderili dansları ve oyunlarından müteşekkil festivaller tertip etti, fakat burada da teşkilât ve idare muhtelif kızilderili reislerinin mes'uliyeti altında cereyan etti. Resimcilik sahasında talebelere mahsus kurlar yanında halka açık ve bâzan halk için hususî şekilde tertip edilmiş resim çizmek ve resim takdiri kurları mevcuttur. Bu sahada da sık sık sergiler kurulur, müsabakalar tertip edilir ve böylece umumî bir alâka uyandırılmasına çalışılır.

Edebiyat sahasında Montana Üniversitesi birçok yazar yetiştirmiştir ve halen bu sahada yeni yetişen nesillere önderlik etmektedir. Bu yazarların büyük kısmı, Amerika'nın batı kısmına has ana meseleleri, tarihî hâdiselerden, halkın yaşayışından, düşüncelerinden, benliklerinden ve özelliklerinden ilham almak suretiyle edebiyat âlemine katılmaktadırlar. Dorothy Thompson bu sahada en fazla temayüz etmiş yazardır. Leslie Fiedler ise — ki bütün Amerikaca tanınmış bir münekkiddir— Montana'nın sanat ve kültür durumunu, Montanalının halen yerleşme zamanlarına has bir hava içinde yaşayıp durduğundan frontier zihniyetinden ayrılmak istemediğinden şikâyet eder durur.

Kısaca anlatmağa gayret ettiğimiz bu sanat faaliyetlerinin yanında Montana'nın diğer şehirlerinde de ayrıca birçok sanat faaliyetleri yer alır. Meselâ Havre şehrinde müzik festivali, Helena'da resim sergileri ve müzesi, Butte'nin sanat merkezindeki çalışmalar, Arlee'de kızıl derili dansları gibi faaliyetler bu aradadır.

Şimdiye kadar Amerika'nın, lâfiazın bir eyaletini yani Montana'yı ele alarak buradaki sanat faaliyetlerini göstermekle bu yazının başında Amerika'da halen mevcut sanat ve kültürü yayma gayretleri hakkında bir misal vermek istedik. Montana'nın düşük sayıdaki halkı, en büyük şehri 60.000 kişiyi

geçmediği, büyük kültür merkezlerinden uzak olduğu düşünülürse bu kadar faaliyetin arkasında içten gelen bir istek olduğu anlaşılır. Kesif nüfuslu California veyahut New-York gibi bir eyalet ele alınacak olursa buradaki sanat faaliyetlerini tek bir insanın anlatmasına imkân yoktur.

Montana'da meydana gelen sanat faaliyetleri her yerde olduğu gibi tenkidten ârî değildir. Meselâ halkın alâkası her zaman arzu edilir derecede değildir. Spor salonları, sık sık yer alan müsabakaları seyretmeğe gelmiş halkla dolarken tiyatro ve konser salonları bâzan yarı yarıya boş kalır. Sahneye konan piyeslerin ve verilen konserlerin kalitesi bâzan düşük olur. Sanatkarlar rollerini kâfi derecede hissetmeden oynarlar, çok defa gösterişe kaçarlar. Fakat bütün bunlar tâli derecede kalan teknik meselelerdir. Ana mesele sanat ve kültürün kıymeti ve lüzumu anlaşılması ve bunları bütün halka maletmek için devamlı bir çalışmanın mevcut olmasıdır. Sanat faaliyetlerine ayrılan bütçelerin kifayetsizliği ve bu faaliyetlerin kısmı âzamisi şahsî gayret sayesinde meydana geldiği düşünülürse sanat ve kültür düşüncesinin Amerika'da ne kadar derin kökler salması daha iyi anlaşılır. Nihayet sanat zevki ve sanat anlayışı bir terbiye, bir eğitim meselesidir. Temellerini atmaya güç, fakat bunlar bir kere sağlamlaştıktan sonra kendi kendine inkişaf eder ve meyvalarını vermekte gecikmezler. Artık ekonomik refahını bulmuş ve yarımın geçim endişesinden kurtulmuş Amerikalı kurduğu medeniyetin sanat ve kültür cephelelerini ikmal etmekte meşgul Amerikalıyı hayata yalnız maddî cephelelerini düşünen bir tip olarak tasvir eden eski telâkkilerden uzaklaşmak zamanı gelmiştir. Değişen ve durmadan ilerleyen bu memleketi ziyaret edenin borcu orada yalnız tekniğe değil, mâneviyatı da aramak, bulmak ve bunu tam mânasiyle anlamaktır. Nasıl ki memleketimize gelen her Amerikalının bize varlığımız, tarihimiz ve ideallerimiz zaviyesinden kıymet biçmesi ve öyle anlaması bir vazife ise...

Okurların Forumu

Sendikacılığımız ve Onun Gelişmesine Mani Olan Sebepler

5018 sayılı Sendikalar Kanununun kabulü ile tohumları atılan ve 1947 den bu yana çok ağır şartlar içerisinde varlıklarını devam ettirmeye çalışan sendikalarımız, şu son bir kaç sene içinde, daha da ağır şartlar içerisine düşürülmüşlerdir diyebiliriz. Bu ağır şartları belirtmemiz gerekirse, bunlar sırasıyla :

1 — Grev hakkının mevcut olmayışı,

2 — Hayat şartlarının her gün biraz daha çekilmez bir hâl alması karşısında, sendikaların, bunu karşılayıcı önemli tedbirler alabilme imkânlarından mahrum bulunuşu,

3 — Son yapılan tadillerle, nümayiş ve toplantı yapabilme hürriyetlerinin çok ağır tahditlere tâbi tutulmuş olması,

4 — Ve en nihayet, partizan zihniyetin, sendikaların başında bulunan idarecilerin her ortaya attıkları objektif tenkit ve istekleri damgalamak temayülüne ziyadesiyle sahip bulunmaları, bu yüzden, en popüler sendikaların dahi, selâmeti, susmakta ve temsil ettikleri işçilerin birtakım haklarının eide edilebilmesi hususunun tek çaresini iktidarın önemli şahsiyetlerine şirin görünmekte bulmalarıdır.

İktidar partisinin 1950 yılı seçimlerinde, seçmen kitlesine karşı taahhüt ettiği meselelerden bir tanesi de, iktidara geçtiği takdirde, işçilere, grev serbestisini vereceği keyfiyeti idi.

Bir partinin, seçim sırasında seçmenin huzuruna çıkararak, altını kendi beyaniyle imzaladığı program, bir bakıma, seçmenle kendi arasında kabul edilmiş zımnî bir mukavele mahiyetini taşır. Eğer seçmen hürriyetini iktisap etmiş bulunan millet, o partinin işbaşına getirilmesini, amiyane tâbiriyle, bahis konusu parti elemanlarının kara kaşına ve gözüne âşık olduğundan değil de, kendisine sunulan bu programdaki düşünce ve taahhütlerin gerçekleşmesini arzuladığı için desteklemiş, ona reyini vermiş ise, bu takdirde, vaadedilenlerin yerine getirilmemesi keyfiyeti, en hafif tâbi-riyle bir itimadın, bir emniyetin suistimali olur.

Meseleyi bu açıdan ele aldığımız takdirde; grev, sendika ve toplanma hürriyeti gibi sosyal hakların, iktidara geçtiği takdirde, kendisini destekliyen işçi sınıfına behemahal verileceğini beyan ederek ondan rey talep eden bir partinin, iktidara geçtikten sonra bu taahhütlerini unuttur görünmesi, ayrıca, istikbalin hükümetleri demek olan partilerin, millet nazarında, prestij ve itimatlarının da derinlemesine zedelenmesine yol açar. Kaldı ki, sendikaların kuruluşlarına müsaade etmek, fakat

onları, sosyal birer müessese olarak gelişip serpilmelerine yarınacak olan grev ve sair temel haklardan mahrum bırakmak, ne akliselimin, ne de demokrasinin hazmedeceği bir dâva değildir.

Sendikalar, köklü birer müessese halinde inkişaf edebilmelerine yarayan; grev, toplantı ve nümayiş yapabilme hürriyetinden mahrum edilince, geriye, üyelerinin hayat şartlarını düzeltmek bakımından ortaya koyabilecekleri ciddi bir faaliyetleri kalmamaktadır. Halbuki işçi, kendisine aidat ödediği, maddî ve manevî yönden bağlı bulunduğu sendikasıdan, kongreden kongreye çekilen ancak kulağa hoş gelen nutuklar yerine, akşam evde kendisini bekleyen karısına ve çocuklarına biraz daha insani bir hayat yaşatabilecek gerçek müdahaleler beklemektedir. Küçük adamlar için, yaşama imkânlarının her gün biraz daha endişe verici şekle büründüğü bir memlekette, onun yaşama şartlarını ıslâh için ortaya çıkan sendikaların hayatlarının devamı, ancak, bu küçük adamların endişesiz bir yarın temin etmelerine önder olucu gerçek faaliyetlerin sarfedilmesiyle mümkün olur. Bu faaliyetlerin başı ise, işinden kovulan işçiye İş Kanununun 13 ncu maddesine göre tazminat temin etmek, veyahut, Tahkim Nizamnamesinin gayesi kaybolmuş labirenti içinde çabalamaktan ziyade, iş şartlarını esaslı bir şekilde ıslâh etmeye yarayan grevin, sosyal adaleti tanımayan işverenlerin masasının üzerine konabilmesi keyfiyettir.

Bir memlekette sendika grev yapamaz, sendika âmme efkârı huzurunda vatanın millî ekonomisi ile ilgili, vatanın sosyal kalkınması ile yüzde yüz bağı bulunan meseleleri münakaşa ve müzakere edemezse, veyahut, ettiği takdirde idarecilerine kırk dereceden kırk su getirilerek türlü kulplar takılırsa, bu takdirde, o memleketin sendikalarından batılı mânasında bir faaliyet, batılı mânasında bir kalkınma beklemek safdillik olur. Bu tip sendikalar ise, muhteva bakımından değil de şekil bakımından var olan, fakat, varlıkları (Gölgeler Ordusu Kumandanlığı) ndan ileri gidemiyen teşkilâtlardan başka bir şey değildiler. Memleketlerini demokrasi rejimi ile idare ettiklerini dünyaya ilân eden iktidarların ise, bu halden kendilerine bir iftihar payı çıkaramayacakları, olsa olsa, dünya efkârı umumiyesi önünde bol bol menfi puvan toplayacakları, artık, her insan tarafından bilinen, çok açık, fakat açık olduğu kadar da acı bir gerçek halindedir.

İbrahim Güzelce — İSTANBUL

İlâhiyat Enstitüleri Hakkında Bir Mektup ve Forum'un Cevabı

FORUM Yazı Kurulu'na;

Mecmuanız intişara başladığı andan itibaren okuyucunuzum. Birçok bahislerde şahsi görüşlerime, siyasi temayüllerime aykırı görüş ve temayüllerinizi ifade eden yazılarınızı okudum. İnsanların her hususta mutabakat halinde olmaları imkânsız bulunduğu, yani fikir ve görüş ayrılığı tabii ve arzulanan bir şey olduğu için, bu yazılarınıza itiraz etmek aklımdan bile geçmedi. Fakat, 1 Eylül 1958 tarih ve 107 sayılı nüshanızdaki (İlâhiyat Enstitüleri) başlıklı yazınızı okuyunca, pek çok okuyucunuzdan alacağınızı tahmin ettiğim protesto yazılarından birini de kendim yazmaya karar verdim. Peşinen arz edeyim ki, bu mektubumun derginizde neşri hususunda hiçbir arzum ve talebim yoktur. Yalnız, sizde gerekli tesiri uyandırırca, haksızlığımızı anlamamanıza yardım ederse matlûp hâsıl olmuş demektir.

Mezkûr yazınızı, derginizin intişara başladığı andan beri takındığı ağırbaşlı havaya mugayir, tamamiyle hissi bir atmosfer içinde yazılmış, ilimle zerrece alakası olmayan bir yazı olarak gördüğümü söylemekle söze başlamak istiyorum. Şurasını derhal arz edeyim ki, dinsiz olmanıza hiç bir itirazım yoktur. Vicdan hürriyetine inanmış bir dindar olarak size, hiç bir dine salik olmamak hakkını tanıyorum. Fakat, dinsiz olmanız hiç bir zaman mantıksız, vicdansız, hak ve adalet duygularından ârif olmanız mânasına gelmeyeceğine göre; siz de kabul edin ki, dinsizlik size başkalarının din duyguları ile alay etmek, o duygularla hem de derginizin müsellemler terbiyeli lisanına yakışmayacak şekilde istihza etmek hakkını vermez. Siz, bunun tamamen ziddına hareket etmiş, (Köy Enstitülerinin kuşa çevrilmesinden) duyduğunuz infial ile, bunun intikamını (İlâhiyat Enstitüleri) ni bahane ederek, dinden almak istemişsiniz. Eğer, kurulması mutasavver (İlâhiyat Enstitülerinde) İslâmiyet ve onun ilâhiyatı tedris edilecekse (ki bu muhakkak böyledir), sizin bunu (...kara kuvvet karşı taarruza geçmiştir). (Önce, sanki ilmi yapılacak başka konu kalmamış gibi.), (daha dünyamı ne olduğunu anlamadan zihinlerine hurafeler doldurulan küçük çocuklardan...) gibi cümlelerle anlatmaya kalkışmanız, tahkir ve tezyif kasından başka bir şeye hamledilemez. Öyle ya, karşı taarruza geçen kara kuvvet, ilmi yapılmaya lâyık olmayan nesne ve küçük çocukların zihinlerine doldurulan hurafeler harekete geçmişler, sanki ilk okullarda din dersleri, sanki koskoca bir İlâhiyat Fakültesi yetmiyormuş gibi, bir de içinde İslâmiyet okutulacak olan (İlâhiyat Enstitüleri) kurmaya kalkıyorlar. Hiç bir (hakaret) suçlusu sizin kadar kolaylıkla kendisini ele vermez.

Size, İslâmiyetin (kara kuvvet) olmadığını, ilmi yapılmaya lâyık olduğunu ve ilkokullarda küçük çocuklara öğretilen

şeylerin (hurafe) den çok başka şeyler idüğünü izaha muktedirim. Fakat, asıl maksadım bu değil. Yukarıda, hukuka mu-gayiretinizi kâfi derecede izah edebildiğimi zannediyorum. Şimdi yazınızı bir başka yönden ele alalım :

Bir defa, (İlahiyat Enstitülerinin) kurulmasını telkin eden şeyin, milletimizin ekseriyetinin dini olan İslâmiyet olduğuna dair bir delil ileri sürebilmiş değilsiniz. Bakalım, (kara kuvvet) dediğiniz din, bu enstitülerin kurulmasını istiyor mu? Sonra, siz de kabul edin ki, yazınızda (Köy Enstitülerinin kuşa çevrilmesi) ile (Kara kuvvetlerin ilerlemesine zemin hazırlamak arzusu) arasında bir illiyet rabtası kurabilmiş olmaktan çok uzaksınız. İddianızı isbat edecek bir tek delil gösteremiyorsunuz. Bütün yaptığınız, tahminlerinizi, sanki hakikatmış gibi, hem de müstehzî bir edâ ile yazmaktan ibaret.

Bu tutumun ilim ve fikirle ne derece alakası var acaba?

Yazınızda (Devlet, hem de lâik devlet.) sözü ile temas ettiğiniz ve esasen konumuzla da yakın alakası bulunduğu için, mutlaka incelenmesi gerekli konulardan biri de (Lâiklik) tir. Kanaatimca, siz lâikliği yanlış anlıyorsunuz ve yanlış anladığınız içindir ki dine sataşmadan edemiyorsunuz. Anayasasında vicdan hürriyeti yazılı bir devletin dine hürriyet ve istiklâl vermesi ve dini devlete ve politikaya müdahale ettirmedeği gibi kendisi de dine karışmaması şeklinde anlaşılması gereken (Lâiklik) e normal düşünceli herkes taraftar olur zannındayım. Şayet (Lâiklik) böyle anlaşılır ve tatbik edilirse, sizin gibi heyecanlı din aleyhtarlarının (Devlet, hem de lâik devlet, din öğretimindeki gayretkeşliğini bu noktada da bırakmamıştır) şeklindeki feryatları ve hususiyetle (devlet dini politikaya âlet ediyor, din politikaya müessir olmaya başladı) münakaşaları belki dîner zannediyorum. Siz, tedris edilmeyen şeyin zamanla unutulacağı fikrinden hareketle, devletin din tedrisatı yapması önlenmediği takdirde dinin unutulup terk edileceğini umuyorsunuz. Fakat şurasını unutuyor veya hiç bilmiyorsunuz ki; beşerin en köklü bir ihtiyacını karşıladığı için yaşayan ve bu ihtiyaç kıyamete kadar devam edeceği için de kıyamete kadar yaşayacak olan din, saf ve ulvî esas prensipleri muhafaza edilerek sistemli bir şekilde telkin ve tedris edilmezse, taassup denen hastalığa yakalanır ki, sizi yazınızdaki feryatları koparmaya sevkeden hakikî sebep ve saik de işte budur. Fakat ne var ki siz, galiba çok modern yetiştiğinizden veya kendinizi öyle zannettiğinizden olacak, taassup ile dini aynı şey saymış ve gûya taassubu zemmeder görünürken (madem ki taassup dinden çıkıyor, şu halde din de taassuptur) fikri ile hareket ederek, dine saldırmakta beis görmemişsiniz. Öyle anlaşılıyor ki siz, (Engizisyon mezalimi) ni sadece tarihi bir hâdise olarak okumuşsunuz ve böyle okuduğunuz içindir ki bunun, (taassup) un çok bellig bir misali olduğunu görmemişsiniz. Taassubun ne olmadığını merak ediyorsanız, tavsiye ederim, (İslâmiyet) i peşin hükümlerden uzak bir şekilde tetkik ediniz.

Memleketteki resmî din tedrisatının kaldırıldığını, radyoda kur'an okunmasının men'edildiğini biran için kabul edelim. Acaba (Lâiklik) teessüs etmiş olur mu? Hiç düşünmüyorsunuz ki, bir gün sandalye meraklısı bir iktidar tekrar din duygularını istismara başlayabilecektir. Çünkü, hayatıyeti olan bir içtimâî vakıa olarak din, tedris edilmek ihtiyacını hissettirecektir. Hakikî din adamlarının ve hakikî din terbiyesi almış vatandaşların bulunmadığı bir memlekette iktidar, dini istismardan niçin çekinsin? Demek oluyor ki sizin (Dinin devlet işlerine karıştırılmaması) şeklinde anladığınız (Lâiklik), arzulağımız saadeti temin etmekten çok uzaktır ve sizin vaktiyle ortaokullarda okutulan Yurtbilgisi kitaplarından aldığımız bu lâiklik telâkisini bir revizyona tâbi tutmanızı cidden şart haline gelmiştir. Dilinize bir (radyoda kur'an) meselesini dolamışsınız. Buna ben de muhalifim, amma sizin zaviyenizden değil. Siz kendi zaviyenizin isabetinde ısrar ederseniz (radyo için vergi veren vatandaşların adedi sizin gibi düşünenleri gölgede bırakacak derecede fazladır, binaenaleyh radyodan diledikleri hizmeti beklemekte haklıdır) şeklinde cevap vermekte tereddüt etmem, şayet radyo halk hizmetinde ise.

İşte siz, yukarıda belirtmeğe çalıştığım evsafa bir lâikliğin müdafaasını, dine sataşmaya lüzum hissetmeden, yapacağınız yerde tek cepheli ve yanlış bir lâiklik yaygarası koparırsanız, bu yaygaranızı takviye için benim mukaddes saydığım şeyleri alaya alırsanız ben de sizinle alay etmek hakkımı kendimde görürüm. (İlahiyat Enstitüleri) nin kurulma sebebini izah sadedinde kullandığımız (ne imiş, ayınları gereği gibi çatlatamıyorlarmış) şeklindeki cümlelerimizle ne kadar hafif olduğunuzun farkında mısınız?

Yazınızın sonlarına doğru bir yerde, Trabzon'a gelen bütün nüshalarınızda devamı silik çıkmış bir (çöl boğuş...) cümlesi var. Temiz basılmış bir nüshayı çok aradımsa da bulamadım. Fakat, gerek yazınızda kurduğunuz mantık silsilesi ve gerek kullandığımız lisan, cümlelerin devamı olması icap eden bir kaç kelime, bu idare ile başlayan cümlelerin, İslâm tarihinin medarı iftiharî olan Bedir Uhud, Hendek vesair gazaların tahkir ve tezyifine hizmet için yazıldığını belli ediyor. Demek ki siz, hak ve adalet, vicdan hürriyeti ve insanlık haysiyeti yolunda ölenlerin (Allah büyüktür) nidaları ile çarpıştıkları bu çapı itibariyle küçük, fakat mânası ve neticele-ri itibariyle cihan tarihinin seyrini değiştirecek derecede büyük muharebeleri (çöl boğuşmaları) diye adlandıracak derecede hissiz, bu mertebe mütecevaz olabiliyorsunuz?

Bir okuyucu olarak şunu belirtmeden edemeyeceğim :

Eğer din ve İslâmiyet aleyhtarlığı yapmak niyetinde iseniz, meslek ve meşrebiniz bu ise, derginizin bir çok sayfalarında okuyucularınıza çok methü senâ ettiğiniz (fikir dürüstlüğüne) uyarak, derginizin başına (Din Aleyhtarı) ibaresini ilâve edersiniz. Aksi halde, her onbeş günde bir derginize bedelini ödeyip alan bir meçhul oku-

yucu olarak, dini hissiyatına hürmet edilmesini istemek, edep ve terbiyeye aykırı neşriyatınızı görünce de itiraz etmek hakkım olacaktır.

Hürmetlerimle.

Mahmut Kurtuldu — TRABZON

FORUM'UN CEVABI :

Okuyucumuz, mektubuyla, bazı noktaların daha iyi belirtilmesine imkân verdiği için, kendisine teşekkür etmek isteriz :

1 — Herşeyden önce şunu söyleyelim ki, Birleşmiş Milletler İstatistik Yılığına göre, okuryazar nisbeti, -İsrail'deki % 94 ve Yunanistan'daki % 74 nisbetlere karşılık - sadece % 32 olan bir memlekette, devlet eliyle din öğretimine ve cami yapımına para sarfedilmesini aslâ doğru bulmuyoruz. Zararlılığı üzerinde okuyucumuzla hemfikir olduğumuz taassuba karşı, alınabilecek en iyi tedbir, bızce ilk öğretim seferberliğine hız vermek, daha doğrusu duraklanmış olan bu seferberliği yeniden harekete geçirmektir. Şimdi yapıldığı gibi, gûya taassubu önlemek için, ters yölden işe girişmek, yani taassubu doğuran müesseseleri ve unsurları ıslâha çalışmak, belki "daha az mutaassıp", fakat yine de "cahil" halk kütlelerinin yetişmesinden başka bir sonuç doğurmayacaktır. Gayretlerimizi, önce, rasyonel, bilimsel ve lâik bir eğitim üzerinde toplayalım; böyle bir eğitime göre yetişmiş bir millette hâlâ taassubun izlerine rastlarsa, belki o zaman din eğitimi için tasalanmağa sıra gelebilir. Memleketteki okuryazar sayısını arttırmak için sarfedilebilecek milyonlarca lirayı İlahiyat Fakültelerine, İlahiyat Enstitülerine, İmam - Hatip Okullarına ve cami inşaatına harcayanların yaptıklarını, bu milletin geleceği için hiç de faydalı bir "yatırım" saymıyoruz ve bambaşka sebeplerle bu yola sapanları lâik oldukları istihza ile teşhir etmekten geri kalmıyacağız.

2 — Üniversite öğretiminde din, ancak insanların yaşayışlarına tesir eden bir toplumsal vakıa olarak ele alınabilir ve bunun yeri Dil ve Tarih - Coğrafya veya Edebiyat Fakültelerindeki toplumbilim kürsüleridir. "İlahiyat" öğrenimi ise, ancak, bazı Avrupa şehirlerindeki Katolik Üniversitelerinin Teoloji Fakültelerinde, yahut Kahire'deki El Ezher'de olur ve müsbet bilimi geliştirmekle mükellef bir devletin böyle şeylere para sarfetmesi aslâ tasvip edilemez.

3 — Radyonun dinî yayınları konusunda, "radyo için vergi veren vatandaşların adedi sizin gibi düşünenleri gölgede bırakacak derecede fazladır; binaenaleyh radyodan diledikleri hizmeti beklemekte haklıdır" diyen okuyucumuzun muhakeme tarzını, modern devletteki "vergi ve hizmet" anlayışıyla uzlaştıramadığımızı belirtmek isteriz. Aynı muhakeme ile hareket edilseydi, bugünün Türk radyolarında haftalık senfonik müzik yayınının iki üç dakikayı geçmemesi gerekirdi. Radyo sahiplerinden her yıl alınan onar lira, mu-

ayyen bir taahhütte bulunarak alınmış değildir. Bilindiği gibi, radyo ücretleri P.T.T. idaresi tarafından toplanır; halbuki radyo yayınlarının masrafı Basın, yayın ve Turizm bütçesinden çıkar. Mesele, lâik devletin radyolarında, bir halk hizmeti olarak din yayınlarına yer verilip verilemeyeceğini, verilecekse bunun hangi esaslara göre yapılacağını kararlaştırmaktan ibarettir. Hemen ilâve edelim ki, bu mesele, birçok Batı Avrupa memleketinde bile hâlâ hararetle tartışılan bir konudur ve hentiz her tarafı tatmin edici bir hâl tarzi bulunmuş değildir. Din yayınlarını sadece çoğunluğa göre mi ayarlamalıdır? Yoksa, azınlıkta bulunan inançlara, çeşitli mezheplere, hattâ dinsizlere de söz hakkı tanımak gerekir mi? İnanç ve mezhep izlerinden âzâde, tarafsız bir din eğitimi vermek mümkün müdür? Eğitimi kimler vermelidir? v.s. v.s. Bizece, bu çıkmazlar içine girmektense, lâik devletin radyolarından din konusunu tamamen uzak tutmak ve başka eğitim sahaları üzerinde ısrar etmek en doğru yoldur. Bu konuda da, ilk öğretim için söylenenleri tekrarlamak gerekir. Yoksa, okuyucumuzun mantığı ile hareket edilecek olursa, çapraşık durumlarla karşılaşmamız mümkündür. Türkiye'de çoğunluğu ticaretle meşgul olan gayrimüslimlerin devlete verdikleri vergiler bir hayli yekûn tuttuğuna göre, onların da dini yayınlarda bulunmağa hakları yok mudur, diye düşünenecekler de olabilir.

4 — Vaktiyle "Yurtbilgisi kitaplarından" öğrendiğimiz lâiklik anlayışını, yani Atatürk çağının tâviz kabul etmez mutlak lâiklik anlayışını, yine de en doğru anlayış saymakta devam ediyoruz. Böyle bir lâiklik, toplumun ilerlemesine engel olan geri unsurlara meydanı boş bırakacak bir din hürriyeti şekliinde de yorumlanmamalıdır. Devlet, üzerine kanat gerdiği köfüllüklerinden korumak, bu gibi hareketlere girişebilecek unsurları daima kontrol altında bulundurmakla mükelleftir. Atatürk'ün, lâik bir devlette başkanlığa bağlı bir Diyanet İşleri Reisliği kurmasındaki hikmet, bu kontrol unsurunda aranmalıdır. Fakat, devlet, topluma karşı yüklediği ödevleri bambaşka şekilde anlar ve kendisi fizik bâboratuarlarının yanı başında Eba-bil kuşlarının hikâyesini anlatmağa koyulursa, devrimci basının feryat etmesinden daha tabii ne olabilir?

Istanbul - Amerikan Üniversitesi

Bir müddet evvel "Forum" mecmuasında "İstanbul Amerikan Üniversitesi" başlığı altında M. S. imzası ile çıkan makaleyi okudum. Bu mesele ortaya çıkaldanberi, bu makaleyi bu mevzuda en fazla nüfûz ve tenvir edici buldum.

Tavsiyelerinizin bu teşebbüsün mes'ul şahısları tarafından memnuniyetle karşılanacağından emin olabilirsiniz. Başlıca vazifesi Türklerin fikir ve düşüncelerini anlamak ve icraatını bunlara uygun olarak yürütmek olan bizler için bu çeşit maka-

leler ölçüstüz kıymet ifade eder.

Normal olarak, bir eğitim müessesesi en iyi şekilde reklâmının parlak ışığından uzak kalarak çalışabilmektedir. Ancak, sizin dediğiniz gibi Robert Kolej'de yüksek tedrisatın kurulmasında muvaffakiyet sağlanmışsa bu Türk milletini ziyadesiyle alâkadar eden bir mesele olduğundan bunun eğitim felsefesi ve gayesini açıkça belirtmek de Koleje düşen bir vazifedir.

Makalenizde bir dereceye kadar bu yüksek eğitim müessesesiyle diğer Türk Üniversiteleri arasındaki münasebetler ele alınmaktadır. Türkiye'nin yüksek öğretiminde bazı değişikliklere olan ihtiyacın tanınması keyfiyetinin mevcut müesseselerin tenkidini icap ettireceği kanaatinde değilim. Türk Üniversitelerine mensup tanıdığım ve hürmet ettiğim pekçok kişiler vardır ki onların semeresini görmekte oldukları kendi ilim ve öğretim metodlarına aynı tarzda devam edeceklerini ümit etmekteyim.

Yüksek öğretim sahasına yeni bir şekil getirecek değişik bir şey arz etmekteyiz; fakat bunun mevcut eğitim sistemlerinden daha iyi olduğu da iddia edilemez. Demokraside kuvvetli bir eğitimin ferdi inisiyatif ve yaratma kabiliyetini teşvik eden çeşitli sistemlerden neşet ettiğine inanmaktayız.

İstanbul'un fethindenberi, Türkiye değişikliklere karşı harikulâde bir tolerans kabiliyeti göstermiş ve millî bünyesinin ihata ettiği hayat ve kültürle ilgili mütenevvi unsurları geniş bir bütünlük içerisinde meczetmeyi bilmiştir. Müfrit yabancı düşmanlığına tezat teşkil eden bu "yüksek milliyetçilik" millî hayatı ve kültürü zenginleştirmiş ve kuvvetlendirmiştir.

Aynı zamanda, Türkiye kendi benliği, gayeleri ve kültürel an'aneleri olan bir memlekettir. Bu millî gayelerle tam mânâsıyla bağdayaşamayan yabancı bir müessesenin bu memlekette yeri yoktur. Atatürk'ün de gayelerinden biri olan Türkiye'nin batılaştırılması hususuna, Batı kültürünün bir mümessili olarak Robert Kolej'in de biraz olsun yardım edebileceğini ümit ve arzu etmekteyiz. Ancak, bu "raison d'être"yi kabul ederken, Atatürk'ün devrim hareketlerinde aynı derecede mühim olan millî yaratıcılık ve lâyiklik gibi diğer prensipleri de inkâr etmemekteyiz. Türk öğrencilerimizi Amerikanlaştırmak, veya onları millî duygulardan uzaklaştırmak gayemiz değildir. Bunun hiç bir zaman böyle olmağına ve olmayacağına kaniyiz.

"Üniversite" tâbiri üniversalite ifade etmelidir. Herhangi bir yüksek öğretim müessesesi öğrencilerine bütün insanların müşterek an'anelerini teşkil eden, gerek entelektüel ve gerekse manevî, cihanşumul kıymetleri tanıtmalıdır. Millî ve üniversal olan bu iki kıymet sistemini, aynı zamanda yürütebildiği takdirde bir müessese artık yabancı olmaktan çıkar ve en yüksek derecede millî bir ilim ve İrfan vasıtası haline gelir. Robert Kolej'in gelişmesindeki gayenin bu olduğunu size ve Türk milletine samimiyetle temin edebilirim.

Makalenizin iki ayrı noktası üzerinde ki mütalâamızı şa arzetmek istedim:

1. Robert Kolej'i bir "Üniversite" ola-

rak vasıflandırıp, Maarif Vekâletinin selâhiyetini Müttevelli Heyeti'ne devrettiğini yazıyorsunuz.

Türk Üniversitelerine 1946 da çıkan bir kanunla tanınan imtiyaz ve muhtariyet Robert Kolej'e şamil değildir. Kolej Vekâletinin murakabesi altında çalışmaya devam edecek ve tedrisatın teferrüatı ile diğer öğretim hususları ki bunlar Türk Üniversitelerinde Senatonun kararına bağlıdır, Maarif Vekâletinin tasdikinden geçecektir.

Müttevelliiler Heyeti de eskisinden daha fazla bir selâhiyet iktisap etmiş değildir. Esas itibarıyla, Müttevelliiler Heyetinin icra kuvveti, Kolej için yatırılan fonların tasvip edip etmedikleri maksatlar için sarfedip edilemeyeceği hakkında karar vermeye münhasır kalmaktadır. Robert Kolej ise T. C. kanunları, ve Maarif Vekâletinin murakabesi altında olduğundan, Vekâletinin tasdiki olmaksızın Müttevelliiler Heyetinin hiçbir suretle icraata başlama veya tatbik etme selâhiyeti yoktur.

Türk Üniversitelerine verilen muhtariyetin milletin refah ve ilerlemesi için elzem olduğuna kuvvetle inanmaktayım. Bununla beraber, Maarif Vekâletinin yaptığı gibi, ben de yabancı bir müesseseye muhtariyet vermezdim.

2. Makalenizde Kolej'de kullanılması gereken öğretim dili hakkındaki mütalâanızı da alâka çekici buldum. Ders dilinin İngilizce olduğu kadar Türkçe olması icap ettiği hakkındaki kanaatinizle hemfikirim. Hakikaten Robert Kolej'li talebelerin ana dillerini İngilizceden daha az bilmeleri feci bir şey olur. Filhakika, yeni tedris programını tanzim ederken mecburî veya seçimi isteğe bağlı bazı derslerin Türkçe olarak okutulmasını mutlaka temin edeceğiz. Ancak, bir Türkün, İngilizce lisanına iyice vakıf olması şartıyla, İngilizce dilinde ders vermesini sizin düşündüğünüz gibi, aykırı bulmuyoruz. Çünkü ekseriya muayyen bir mevzuda kullanılan terimler umumiyetle beynelmilel terimlerdir. Aynı zamanda, sınıf içi çalışmalarından daha ileri gitmek imkânını sağlayan referans literatürünün de Türkçeden ziyade İngilizcesi mevcut olduğundan, bunların İngilizce dilinde okutulması zarurî görülmektedir. Maamafih bu hususta kat'î bir kaidemiz de yoktur. Öğretmenlerimizin tayininde onların tabiiyetlerinden ziyade kabiliyetlerini nazarı itibare almaktayız.

Hümaniter bilimler gibi bazı dersler, bu dersi veren öğretmenin ihtiyacına bırakılarak, İngilizce veya Türkçe olarak, otu tulacaktır. Konferanslardan sonra ufak gruplar halinde yapılacak tartışmalar ise hem Türkçe ve hem de İngilizce olacaktır.

Takip etmekte olduğumuz siyasetin münevver Türk efkârı tarafından büyük bir çoğunlukla kabul edileceğine inanıyor ve bunu ümit ediyorum. Mecmuanızda çıkan makaledeki gibi mütalâa ve mülâhazaların tarafımızca daima memnunlukla karşılanacağından ve bizi tenvir edeceğinden emin bulunmanızı rica eder, bu vesile ile saygılarımı arz ederim.

Dr. Duncan S. Ballantine - İstanbul

Polemik Götürmeyen Bir Mevzu

FORUM Yazı Kuruluna;

1953 den sonra gittikçe kötüye giden ve nihayet 1954 den beri de enflasyonla son şeklini bulmuş olan iktisadi gidiş alınan krediler ve 4 Ağustos 1958 de ortaya konan tedbirlerle doğru ve kararlı bir yola sokulmağa çalışılmaktadır. Ancak bunun için alınan iktisadi mahiyetteki tedbirlerin yeter olmadığı malumdur. Bu tedbirlerin gereken tesiri gösterebilmesi için psikolojik unsurlara da ihtiyaç vardır. Yani alınan tedbirlerin isabetine ve mahiyetine vatandaşların inanıp güvenmesi lazımdır. Bu da iktidarın, muhalefetin, basının aynı gaye etrafında toplanmasıyla mümkündür. Ama ne var ki sürüp gelen siyasi hadiseler yüzünden vatandaşın iktidara ve onun aldığı iktisadi tedbirlere itimat etmesi artık çok zordur.

O halde vatandaşda bir inanç ve güven yaratma muhalefet ve basının sağ duyusuna kalmıştır. Kısaca bu mevzuun polemik dışına çıkmasına ihtiyaç vardır.

Veya diğer bir ifade tarzıyla: Alınan tedbirler yeni bir ekip tarafından yürütülmüş olsaydı işin psikolojik yönü - bugünkü gibi - bir mesele olarak karşımıza çıkmazdı. Fakat, ne yazık ki bir ekip değişmesi - bilinen sebeplerle - mümkün olmadı. Ve şimdi de en büyük tehlike ile karşı karşıyayız. (*) İhraç malları fiyatlarının yükselmesi! Hele bir de ihraç mallarımızın vatandaşın zaten pek önemli olan zaruri ihtiyaç maddelerini teşkil ettiği düşünülürse bu tehlike daha da büyümektedir. Zira iktisadi durumumuz, bir zaman ve yatırım meselesi olan "istihsalî geniş miktarda artırmaya" müsait değildir. Geriye daha az yemek! Daha az giymek, daha az kullanmak yani daha az istihlak yapmak kahyor. Bu da iştirâ gücünü azaltmakla beraber alınan tedbirlere itimatla mümkündür. Saygılarımla.

Metin TOPRAK — Ankara

(*) 4 Ağustostan bu yana yeni alınan tedbirler için ihraç malları fiyatlarının yükselmesinin en büyük tehlike olarak gösterildiğine işaret etmek isterim.

Not: Bir Forum okuru olarak yeni döviz kurunun kâğıda ve ilâca tatbik edilmesine taraftar değilim. Eğer bu, yeni teşekkül edecek fonla karşılanırsa idi çok iyi olurdu kanaatindeyim.

Bilge Karasu'yu Yanıltan Nokta

FORUM Yazı Kuruluna.

Sayın derginin geçen sayısında Bilge Karasu imzalı yazı üzerinde — maalesef — söylenmesi icabeden bazı düşüncelerimiz vardır. Bilge Karasu, yazısının sonunda diyor ki : «Dizgi yanlışları, ülkemizde büyük bir yazar çoğunluğunun yakındığı bir dert olsa gerek. Yazısının yanlış dizilmesinden, düzeltilmemesinden, yakınmayan yazar yok gibi, benim bildiklerim arasında... Bu yüzden hepimizin başına acı tatlı, bir şeyler geliyor. Gelin görün ki dizgi - düzeltme yanlışlarından yakunan yazımızı da gene aynı dizici dizecek, gene aynı düzeltici düzelterek...»

Böylece, Forum yazarı kendisini, gazete ve dergi okuyucusunun fikrini teşviş edecek ulu-orta bir itham ile, aslında, hiçbir müşterek mes'uliyet hisseleri bulunmayan iki matbuat elemanını, aynı hatâda ısrarda elbirliği ediyorlarmış vehmiyle garip ve o derece müessif bir tehlike içerisinde görüyor. "Forum" da "Yazar - Okur'un Defteri" umumî başlığı altında edebî sohbetler yapan Bilge Karasu'nun kaleminde bu hatânın işlenmiş olduğunu görmek, bu meseleye verdiğimiz önemin tek muharriki değildir. Olsa olsa bu yazar, yazılarının yanlış dizilip basılmasından yakunanlar arasından, kendisini durup dururken ortaya süren; teşrih masasına gönüllü arzusu ile yatmaya rıza gösteren tipik bir örnek teşkil eder. Fuzûlî'den kalma, «Tebbet yeda kâtibin levlahûma harebet — Ma'muretün üssiset bil-ilmî ve'l-edeb — Erda minel hamri fi ifsadı nüshatini — Testazhir'ül aybe tagyiren minel e'neb», yani «Kalem olsun eli o kâtib-i bed-tahririn — Ki fesadı rakamı surumuzu şûr eyler — Gâh bir harf kusuruyla göz'ü kör eyler» fehvasından hissedar olsun olmasın, neşir hayatına atılanların, bir matbaa kapısından içeri girdikleri ândan itibaren, mesleklerinde kendilerine yardımcı olacakları nasıl bir münasabet tesis edeceklerini bilmezlik, aslında, "doğru-yanlış" müessesesini, böyle anlaşılır durumdan çıkarmanın ilk ipuçlarını verir. Karasu, kendisini bu acayip ruh hâletine düşüren bu gerçeği ya anlıyamadığı veya inatla anlamamak istemektedir. Peki, neden? Bu çeşit hatâlardan dolayı zorsunanlar iki türlüdür: Birinci zümreyi, efkârı umumiyeye aksettikten ve fakat orada hiç ummadıkları bir tepkiyle karşılaştıktan sonra, "yok, biz öyle dememiştik; bir mürettip hatâsı oldu, cümle pozitif konumundan negatif hâle dönmüştü!" diye mugalâtaya kalkanlar teşkil eder; diğerleri ise hakikaten, sırf bu işin ikinci plânında emeği dokunanların zuhullerinin kurbanı olanlardır. Biz Forum'un bu sempo-tik yazarının, — mümkün olduğu kadar anlayış göstererek — ikincilerden olduğunu, belki de hüsnü niyetine kurban gittiğini kabul ediyor, fakat gene de onun

bilgi dağarcığına — müsaadeleriyle — bir iki kelimecik ilâvesini, mesleğimizin hay-siyeti namına zarurî görüyoruz :

Bir cinayet işlenmiş de ona mutlakla bir fail bulmak zarundaymışsınız gibi, fazla kuşkulu bir savcı telâşi göstermekte hak-sızsınız Bay Bilge!

Siz — çok ihtimal veriyorum — ki yabancı memleket görmüş bir aydınısınız. Eğer, — Paflagonya hariç! — bir yabancı memlekette herhangi bir neşriyat müessesesinin kapısından içeriye girmiş olsaydınız, el yazısı ile verilmiş bir orijinalde neler yazılı olduğunu sökmek için klavyesinin panosuna doğru iki - büküm eğilmiş bir operatör, sizin tâbirinizle bir dizgici, bulamıyacaktınız. Eğer, Türkiye'de değil de bir yabancı memlekette bir matbaa kapısından içeri girseydiniz, yazınızın metale işlenip provası elinize verildiği ândan itibaren, bu prova üzerinde istediğiniz gibi bir tasarruf hakkı tesisinize imkân verecek ticaret adamları göremiyecaktınız. Ve siz eğer, sizin için tanınmış muayyen bir korreksiyon rüchaniyetini sulistimal ederek bu neşriyat yuvasına gene en küçük bir korku hissine kapılmadan avdet edebiliyorsanız ve soldan geri edilmenizi zarurî kılan hiç bir mesleki müsbete rastlamıyorsanız, orası iyi biliniz ki sadece ve sadece Türkiye'dir. Bu sözlerimin hedefi olmaktan sizi bu noktaya geldiğim sırada âzâd etmiş bulunuyorum: Orijinalerinizi görüyorsunuz bazı vesilelerle, daktilo ile yazılmışlar. Üzerlerinde sonradan yapılmış bazı düzeltmeler de, diğer memleketlerdeki meslektaşlarımızın aksine teamülden değilseler bile, zararsız. Fakat sizi bir tek şey, — yazılarınızı dizen operatörden, hiçbir cemiyetin beklemeğe hakkı olmadığı birşeyi istemek - haksız kıyor: Metin üzerinde hiç bir tasarruf hakkı olamamak disiplini — hattâ tâbir caizse —, işkencesi altında bulunan bir diziciden yanlışsız bir kopya beklemek !

İşte bu, mümkün değildir. Matbaa operatörlerinin Türkiye'de bir mahreci olmadığı, hattâ asgarî bir kültüre mâlik bulunmadıkları, yabancı memleketlerdeki — tabii Habeşistan veya Kenya hariç! — müadillerine nisbetle bu kategorinin en sonuncularını teşkil ettikleri, daha popüler bir deyimle sadece ve "dipten dolma" olduklarını bilmemeniz sizi şaibe altında tutacak bir vetire olmasa bile, dizgi müessesesi üzerine bir "tashih" müessesesinin neden yerleştirildiğini iyi muhasebe edememeniz, affedilmeye hiç imkân bırakmayan bir hatâdan siyânetinize mâni oluyor. Kaldı ki, Türkiye matbaalarından içeri giren müsveddeler, daktilo ile yazılmış olmak şöyle dursun, elle tutulabilecek cinsten değildir. Hattâ öyleleleri vardır ki, orijinal diye bir beyaz kâğıt verildiğini vehmettirmek kadar soluk yazılmışlardır. Dahası var: İçinde bir fikrin yazılı olup olmadığına bin şahit göstermeyi icabettirecek öyle kâğıtlar gelir ki operatörün önüne, üzerinde sabah kahvaltısı yapılmıştır, öğle yemeği yenmiştir, tükürülmüştür, ağız silinmiştir, hattâ hattâ sümkürülmüştür... Bütün bunlara tuz - biber eken bir dil — yani anlayacağınız — bir imlâ ve

ifade kararsızlığımız var ki bunun bir dizgi operatörünü ne yürekler acısı bir duruma getirdiğini, hırpaladığını, davulun sesini ancak uzaktan dinlemek hevesinde olanlar hiçbir zaman anlayamazlar. Onun için, operatör gözüne ne ilerse onu dizer, fikir işçisi olarak hiçbir haysiyeti bulunmadığını düşünmenin verdiği kararsızlık cendresi içinde, kendisinden bir tek şeyi katmayı aklna getirmeksizin isteneni yapmağa uğ-

raşır, sadece parmakları ve onların aksiyonuna yardım ettikleri klavyesi hatâ eder.

● Azıcık insaf edelim de, "matbuatımızın isimsiz kahramanları" nın hak ve vecibeleri hakkında daha ölçülü, daha objektif... ve doğrusunu isterseniz, bilgiye dayanan bir hüküm verelim!

S. Rüşti KAROĞLU — Ankara

Kültür Ve Sanat

Seyirlik Danslardan Oyuncu Oğlanlar

— II —

Metin AND

Geçen sayıda İstanbul ve Anadolu'da görülen oyuncu oğlanlar üzerinde durulmuştu. Her bölgede bunlar üzerine değişik gelenekler kuru'lmuştur, bununla beraber ilk yazımda da belirttiğim gibi bazı temelden ortak noktaları değişmez. Bir fikir vermek için Eskişehir'de köçeklerle ilgili parlak denilen göreneği biraraya alayım: "Parlak köçeklerin ortada raks ederken birer birer bütün misafirlerin önüne gelip diz çökmesi ve alınına para yapıştırılması ve alınında para yapışık iken ortada bir iki defa dönmesi ve sonra yine başka birinin önüne gitmesi demektir. Köçeklere yapıştırılan bu para onların hediyesi ve bahşışidir. Bu parlak hanımlar için bir şeref meselesidir. Herkes mümkün olduğu kadar akran ve emsalinden geri kalmamak emelini taşır. İlk parlağı damadın validesi yapıştırır. Fakat kendi eliyle değil köçek önüne diz çökünce bahşışi telci hanıma verir o yapıştırır. Bu parlaklar yüzüklük altın, yarım lira, rub'iye, Mahmudiye gibi.. paralar. Telci köçeğin alınına kayın valdenin parlağını yapıştırdıktan sonra köçek bir iki defa rakseder, ikinci olarak gelin hanımın önüne gelir gelinin parlağını da kayın halidesi yine telci hanım vasıtasıyla yapıştırır ve bunu aynı şekilde, akrabaları ve misafirleri takip eder ve hepsi yine telci eliyle yapıştırır. Bundan sonra nöbet kız tarafına gelir, bunlara telci karışmaz her köçeğin avucuna koyar o da alınına yapıştırır yalnız kızın annesinin parlağı erkek annesinininkinin aynıdır. Ondandır yüksek olması ayıp sayılır ve hiç kimse ne kadar zengin olursa olsun iki kayın validenin parlaklarından yüksek bir şey takmamak adettir." (12)

İstanbul ve Anadolu'dan sonra oyuncu oğlanların görüldüğü Türkistan, İran, Mısır, Irak, Fas'a geçelim. Bunların en önemli yurdu Türkistan'dır. Baça denilen bu bilim köçeklerin benzeri üzerine hemen hiç bilgi vermemekle beraber ilk uyarı Mahmut Ragıp Gazimihal'den geldi. (13) Eskiçe bir kaynaktan Türkistan'da Kiva'da oğlan oyuncular üzerine şu bilgileri buluyo-

ruz: "İki oğlan çocuğu, bir sekiz, öteki on yaşlarında, öne ilerleyip saygılı bir esenlemeden sonra oyuna hazırlandılar. Üzerlerine nerdeyse topuklarına değecek uzun, bol Kiva khalat'ı giymişlerdir. Saçları traş edilmiş, yalnız kulaklarının arkasından omuzlarına dökülen iki uzun saç lülesi bırakılmıştı. Başlarına sivri ufak bir başlık geçirmişler ve ayakları çıplaktı. Büyük kara gözleri, uzun kirpikleri ile gerçekten çok güzel çocuklardı ve sevinçli, kaygısız, iyi bakılmış görünümleri vardı; alçaltıcı uğraşlarına göre de yüzlerinde oldukça parlak, akıllı anlatım görmek benim için şaşırtıcı oldu. Uzbeklerin hizmetçilerinden küçük bir kalabalık toplanmaya başladı. Oğlanlar dansetmeye başladı. Kısa bir süre hareketleri çok ağır durgunca idi. Bütün yaptıkları müziğe ayak uydurarak bir ayaktan ötekine sekmek ve başlarının üzerinden ellerini çırpma ve bedenlerini türlü ince hareket ve duruşlarla sallamaktı. Derken müzik canlandı ve oğlanlar kertelemeli kızıştılar. Çılgınca ellerini çırpmağa, arada sırada kesik kesik çığlıklar atmağa ve taklaklar atmağa, birbirleriyle güreşip yerler de yuvarlanmağa başladılar. Bu seyircilerin pek hoşuna gitmiş olacak candan alkışladılar. Uzbek pek eğlenip ölçsüz güldü, oğlanları çağırıp onlara okşayarak konuştu, onlara serinletici içkiler sundu. Bu gösteri gece içinde değişikliğe uğramadan dört beş defa tekrarlandı. Ortalık karamağa başladığı için çuralar yakıldı. Oğlanların güzelcesi bu defa kız gibi giyinmiş, kol bileklerine ve ayaklarına ufak ziller takmış ve başına da zil ve gümüşlü süslerle bezenmiş bir başlık ve arkadan aşağı sarkan peçe geçirmiş. Daha durgun ve oğlan ken yaptığı danstan daha az gösterişli yeni bir dansa başladı. Bu da bir çeyrek saat sürdü, öteki oğlan geldi ve ikisi beraberce dansettiler, çok güzel bir sevişme sahnesi çıkardılar. Kızı yapan sanki darılmış gibi arkasını dönüp somurtur. Öteki oğlan sözüm ona darılmış hanımın çevresinde danseder, onu türlü okşamalarla yatıştırmağa çalışır. Başaramayınca canı

sıkılır, o da somurtmağa başlar. Derken hanım da yumuşamağa başlar, o da türlü barışma yollarına başvurur. Sevgilisi, bir vakit amansız davranırsa, sonra o da vaz geçer; beraberce büyük sevinç ve canlılık dolu bir dansa geçerler, ve seyircinin gülmeleri arasında sahneden uzaklaşırlar." (14).

Bunlar üzerine en geniş bilgiyi her ikisi de aynı yıl, yani 1885 de yayınlanmış iki gezi kitabında buluyoruz. Bunlardan Henry Lansdell'in kitabında işimize yarayacak şu bilgileri buluyoruz: "...Üç adam ellerinde tefler bir mangalın yanbaşına oturmuşlar, arada bir çalgılarını ateşe tutup bunların derisini ısıtıp geriyorlardı. Derken dört oğlan veya baça'lar geldi ve bize bu gecenin sanatçıları diye tanıtıldılar. Baçalar kırmızı, dalgalanan giysiler, bol, gevşek pantolonlar giymişler, ayakları çıplak, en göze çarpan özellikleri kızları gibi uzun saçları olmasıydı. İlk dansda dört oğlan ağırca gezindiler, ellerindeki çalparalar la ölçü tuttular. Ondandır sonraki dansda daha çabuk dansettiler, ellerini çırpıtlar ve hep bir ağızdan şarkı söylediler. Üçüncü dansda sevgili bu türküye cevaplandırdı, dördüncüde taklalarla ve türlü soytarlıklarla birbirlerine karıştılar. Baçalar dansedip kendilerini türlü biçimlere sokarken.. mum taşıyan iki adam kaçamak hareketlerle güzel yüzleri seyredilsin diye mumları çocukların yüzlerine tutup, mum taşıyıcılar da yüzlerini buruşturuyor, soytarılar gibi oynuyorlardı. Bu saçma gösterilerden birisinde.. birbirinin karşısına oturup yüz buruşturmalar yapıyor veya yüzlerinin kaslarını ve derisini tıpkı tavşanlar gibi oynatıyorlardı. (Bu benzetiş geçen yazımda Musahipzade Celâl'in tavşan diye adlandırdığı İstanbul'daki eski köçeklerin niye bu adı aldıklarını açıklar sanıyorum. M. A.) Bundan sonra bir Acem türktüsü ve ıslıklı bir dans geldi, baçalar parmaklarını ölçüye uygun çıkırdatıyor ve bir çift deyneği birbirlerine vuruyorlardı.. Seyircilerin baçaları beğenmesi çok yeğindi. Onlara çay ve yemiş sunuyorlardı.. Bir baçanın elinden bir tas çay alabilen kendini mutlu sanıyor ve bunu büyük bir saygılı tavırla alıyordu.. Oğlanlar bu iş için erkeken yetiştiriliyorlar, sakalları çıkıncaya kadar bu meslekte kalabiliyorlar. Emir'in bunlardan bir takımı vardı, Kitab'ta kaldığı zaman her gece 7 si, 10'u genel bir yerde onun için dansederlerdi. Varlıklı kimseleri de eğlenceleri için bunlardan tutardı, hattâ yoksul kimseler bile birleşip dernek kurarak ortaklaşa eğlenirlerdi.. Ostrounoff Orta Asya'daki Müslümanların özellikleri üzerine bilgi verirken 1869 dan 1871 e kadar yargılanan 103 suçdan 25 i bu çocukları yanında bulundurmadan, ve bunlara para yetiştirmek için de 10 tanesi adam öldürmüş, 14 tanesi hırsızlık etmişti. Bazı baçalar dansçı kızlar gibi giyiniyorlardı. Çıkarıdayan süslü bilezikler takıyorlar.. deflerin eşliğinde kısa adımlar atıyorlar, ellerini ve başlarını çabuk hareketlerle sallıyorlar, giysilerini geriyorlar.. çömeliyorlar bize doğru elleriyle hareketler yapıyorlardı" (15).

İkinci gezgin Eugene Schuyler'e gelince onun verdiği bilgiler de tıpatıp Lansdell'

inkine uymaktadır. Bu bakımdan buraya aldıkları daha çok Lansdell'de olmayanlardır. Hemen şurasını belirtiyim ki Eugene Schuyler de ayrıca çalgılar üzerine de geniş bilgi buluyoruz: "Baça'lar veya oyuncu oğlanlar, Orta Asya'nın bütün yaşanabilen kesimlerine görülen bir töre olmakla beraber Buhara'da ve komşusu Semerkand'da çok yaygındır. Taşkent'te 1872 de yayılmış, bir kolera salgını başlayınca Molalar dansın Kuran'ın kurallarına aykırı olduğu için bundan bilmişler. yasak edilmesini istemişlerdir. Ancak eğlence düşkünlü Sart'lar için bu yasak ancak bir yıl sürmüştü. Bir baça pazardan geçerken onu gören herkes ellerini göğüslerine koyarak esenler ve 'Kulluk' diye seslenirler. Genel yerlerde danseden baçalar sayıca azdır ve bir bakıma polisçe sınırlanmışlardır. Kitab'ta yalnızca bir düzüne vardı, başka kentlerde daha azdır; bazen aynı dansçılar bir yerden ötekine giderler. Ya ana, babalarıyla veya onlara bakan ve yanlarında bulunan bir entrepreneur ile yaşarlar. Onları değişik danslar için giydirir, danslarını bitirdikten sonra sarıp sarmalar, onlara tıpkı bir dadı gibi bakar. **Bazem** (veya dans) saati gelince, oğlanlar ikisi ve üçü gelir, yanlarında bakıcıları, ev sahibinin elini sıktıktan sonra kilimin bir köşesine saygılı Asya biçiminde bağdaş kurup otururlar. İlk dansın adı **katta-oyun** (büyük oyun) du. Her oyunun özel bir adı vardı. Afgani, Şirazi, Kaşgari - çıktığı yerin veya anlatmak istediği öykünün özelliğine göre; ancak hepsi birbirine benzer, aralarındaki ayırım çabukluğunda veya hareket ve duruşların tutarındaydı. En hoşuma giden ve ilk defa Korş'de gördüğüm dans **Kabul'i**di, bir çeşit beden eğitimsel oyun olup iki oğlan ellerinde iki değneği durmadan birbirlerine sırayla ve ölçülü olarak birbirlerine vuruyorlar ve çapraşık hareketler, burkulmalar, taklaklar gösteriyorlardı. En çok başvurdukları hareketlerden biri de ellerini göğüslerine tutup seyircilere fırlatır gibi hareket yapmalarıydı; tıpkı bizim öpücük yollayışımız gibi. **Baçalar** mesleklerine çok erken başlarlar ve en çok yirmi, yirmibeş yaşına kadar, ondan sonra sakallarını gizleyemez olurlar. Genç ve güzel kaldıkça her kapı ken-dilerine açılır; her istekleri olur! (16)

Bir başka eski kaynaktan bunların eşlik müziği için çalınan tefe çilmandi denildiğini, ayrıca baça'ların bazı danslarında ellerinde birbirlerine üzerine yuvarlak bakırlar bulunan bir maden halka ile tutturulmuş iki değneği birbirlerine vurarak ölçü tuttıklarını öğreniyoruz. (17)

İran'da oyuncu oğlanların çok bulunduğu bir ülkedir. Cte. de Gobineau gezilerinde bunları şöyle anlatıyor: "...dört oğlan çocuğu kız gibi giyinmişler, giysileri penbe ve mavi, üzerlerine pullar serpilmiş; bunlar dansçı idiler; omuzlarına kadar dökülen uzun saçları vardı ve bütün acem minyatürlerinde kadınlı konularda görülen, **araktin** denilen küçük altın işlemeli takkeler taşıyorlardı. Aynı adı taşıyan bir müziğin eşliğinde **hératy** denilen bir dans gösterdiler. Bundan sonra ölçülü hareketlerle yapılan bir «pantomime» geldi ki adı **bir güzelin günü** diye adlandırılabilir.

Genç kadın kocasıyla kavga etmekle işe başlıyor, sonra yatıyor, yeniden surat asıyor, sonra dışarı çıkmak için giyiniyor, bir arkadaşına gidiyor." (18)

Bir başka gezi kitabında da bunların 'Mimalionian' diye bir dans yaptığını öğreniyoruz (19). Başka gezginlerin kitaplarında da bu bilgilerin doğrulandığını görüyoruz. (20)

Mısır'da kadınsı tavrılı erkek dansçılara **Khaval** deniyor. Gözlerine sürme çekiyorlar. Sakalsız, uzun saçlı, elleri kınayla boyalı, peçe takıyorlar. (21)

Fas'a gelince bu oğlanlar **Shelluh** denilen bir oymaktan çıkıyor (22) Bunların dansları üzerine şu bilgiyi buluyoruz: ".neuk' sat oğlan dansçılarının parmaklarına takılan üç küçük zildir, ikisi sol ele .baş ve işaret parmağına) öteki de sağ elin orta parmağına takılır. Bu oyuncu takımlar bir **reis**'in önderliğindedir, ve sayıca on ikiden yirmiye kadar çıkarlar, Dansçılar küçük oğlan çocuklarıdır, kız gibi giyinirler, gömlekleri ince muslindendir, bellerinde gümüş veya al bir kuşak bulunur. Omuzlarının üstünde süs için zengince işlenmiş bir heybe bulunur. Saçları traşlıdır, yalnız önden özenle yağlanmış, iyi fırçalanmış bir lüle saç bulunur. Daha yaşlı birisinin sağ kulağının üzerinden sarkan bir tüy vardı, aynı kulağı delinmiş ve altın ve değerli taşlarla süslü bir halka takılmıştı. Tüy tuhaf bir sarıya sokulmuştu. Dansları önce Reis'in rübab eşliğinde söylediği uygunca bir şarkı veya öykü ile başladı, çalgıcı arkadaşları birer birer ona katıldılar. Dansçılar bir sıra yapıp seyircilerin karşısına dizildiler. Ayak hareketlerinden başka yedi değişik beden hareketi vardı. Bunlar seyirciye doğru diz çökerek esenleme, çift **entrechat**.. sağ elle yapılan esenleme, dizleri kıvrma, ve esenleme duruşu ve '**Shtah del Khzem**'. Bu sonuncu, dansçının sanki yeğin bir sıtma nöbeti çekivormuş gibi omuzlarını ve başını titretmesidir. Bu ileri veya geri yapılırken değişik ad alır '**Shtah atemsh'ujl**' denir. Bu titreme hareketini Arnavut ve Türk dansında da görmüştüm. (Yazar bizim Karadeniz Horon'larını söylüyor olmalı M. A.); bu hareketin anlamı ve kökeni üzerine soruşturmalarım boşuna gitti; törensel bir anlam olsa gerek. Bundan sonra dansçılar sırayı bozdular, beş köşeli bir biçim meydana getirdiler, bir ayak güçlü vurguları yaparken, öteki ayağın ökçesi ve parmak ucu Amerikan step dansları gibi senkoplu bir ritme uvuyordu." (23)

Bitirirken oyuncu oğlanların danslarının sırayla değişik Doğu ülkelerinde yasak edildiğini belirtiyim. (24)

(1) — Evliya Çelebi, Seyahatname. Cilt. 1 Sayfa: 656.

(2) Dr. John Covell's Diary (1670-1679) Edited by. J. T. Bent (1893) 23 Mayıs 1675. sayfa: 213.

(3) "Wolustige Tanze in der Türkel" **Konstantinopol und St Petersburg** (1806) 2, sayfa: 14-22.

(4) Joseph von Hammer - Prugstall, Constantinopolis und der Bosphorus örtlich

und geschichtlich beschrieben von J. V. H. Posth. 1822 II sayfa 516.

(5) J. C. Hobhouse, A Journey through Albania and other provinces of Turkey in Europe and Asia to Constantinople, during the years 1809 and 1810. London. 1813. sayfa: 885.

(6) Lady Augusta Hamilton, Marriage Rites, Customs and Ceremonies of all nations of the Universe. London. 1822. sayfa: 43; 49.

(7) Musahipzade Celâl; "Çengi Kolları; Tosun Paşa Kızı" **Dârübedayi** 15 Aralık 1931 sayı 23; Mehmet Şükrü "Celâl Beyle (Musahipzade) konuştuklarını" (**Dârübedayi** 1 Ekim 1932 Sayı: 31.

(8) Rev. Henry John von Lennep, Travels in Little known parts of Asia Minor, London, 1870 I sayfa: 268.

(9) Von Flottwell, "Aus dem Stramgebiet des Qyzyl Yrmak" **Petermanns Mitteilungen aus Justus Perthes Geographischer Anstalt Gotha**, 1894 - 95 24, No. 114 sayfa: 3.

(10) Sadi Yaver Ataman, Safranbolu Dügünleri (Oyunlar - Türküler) Bartın, 1936, sayfa: 55-56.

(11) Çankırılı Hacı Şeyhoğlu Hasan, Çankırılı'da Ahilikten kalma Esnaf ve Söbet Teşkilâtı. Çankırı. 1932 - sayfa 253-259.

(12) Esat Serezli, "Eski Günlere Levhalar.." **Halkevi Eskişehir** Sayı: 62. Haziran 1943.

(13) Mahmut Ragıp, "Türk Oyunları" **Türk Yurdu**. Eylül 1929.

(14) Januarius A. MacGohan, Campaigning on the Oxus and the Fall of Khiva, London. 1876, sayfa: 320-322.

(15) Henry Lansdell, Russian Central Asia, Boston. 1885. sayfa: 15-17.

(16) Eugene Schuyler **Türkistan**. New York 1885 I. sayfa: 131-137.

(17) M. G. Capus "Relatif à la musique chez les Kirghises et chez les Sartes, **Revue d'Etnographie** 1884 III. sayfa: 97-119.

(18) Cte. A. de Gobineau, 'Voyage en Perse' 1855-1858 **Le Tour de Monde** 1860 II sayfa: 23.

(19) Thomas Herbert, Travels in Persia (1627-1629) London 1928, sayfa: 248.

(20) Captain R. Mignon "Journal of a Tour through Ger Ogia Persia and Mesopotamia" **The Journal of the Asiatic Society of Bengal Calcutta** 1835 4. sayfa: 607-608.

(21) E. Lane, An Account of Manners and Customs of the Modern Egyptians London. 1871. sayfa: 351.

(22) Clarence Edward Andrews, Old Morocco and the Forbidden Atlas, New York 1936 sayfa: 88-92.

(23) Philip Thornton, The Voice of Atlas, New York, 1936, sayfa 88 — 92

(24) Shaikh Khuda Bukhsh, The Orient under the Caliphs, University of Calcutta, 1920. sayfa: 51-53.

Şiirimizde Karıştırım

Hüseyin CÖNTÜRK

(Geçen Sayıdan Devam)

7. Benzetiye dayanma.

Korkmadım diyemem
Virgül virgüldü sancılar

(Selim Eren, «Ölüm Düşüncesi»)

Ağrının en ıslak çizgilerinde
Gözlerimde bir bulut düğümü

(M. Sami Aşar, «Bulut Düğümü»)

Burada sancı ve ağrı, organik birer duyuntudur, tasartıdır. İç organların duygulanması ile ilgili nitelikleri somut bir şekilde anlatabilmek için şairler onları "virgül" ve "ıslak çizgi" şeklinde tasartılmışlardır. Bir çok ağrıların "iğneleyici" bir niteliği olduğunu bildiğimizden onların "virgül virgül" de olabileceğini tabii bulmaktayız. Yalnız ne var ki, şair «nokta» kelimesini başka şiirlerinde yerli yersiz kullandığından buradaki virgüllü buluşu değerinden yitiriyor. İkinci misalde, "ıslak çizgi" deyimini bir bağımsız deyim gibi almaktansa "ıslak olan ve çizgi şeklinde olan bir ağrı" tipinde eklemeli olarak ele almak daha uygun olur düşüncesinde olduğumuzdan Aşarın bu buluşunu da rahat rahat benimseyebiliyoruz.

Buradaki buluşlar - açık veya kapalı - bir benzetiye dayanmaktadır. Benzetide birden fazla duyu organına ait algılamalar iğe karıştığından sonuç bir karıştırım oluyor demektir.

Benzetiye dayanan fakat daha girift ve mükemmel olan iki misal daha :

Siyah şarabın tadını bilirim orman gibi
(Turgut Uyar, "Meymenet Sokağına Vardım")

Gibi bir Erzurumlu yanından geçen minarelerin
Daracık ışığına buyur etmiş mavilikleri
(Cemal Süreya, "Şiir")

Birincisinde, siyah şarabın rengi ve tadı ormana, daha doğrusu, ormanın bizde bıraktığı tasartılar toplamına benzetilmiş, ona eşit tutulmuştur. Orman deyince bizde koyu renk, uğultu, serinlik gibi duyuntular veya tasartılar başgösterir ki bunlar siyah şarap tasartısının bizde yarattığı duyuntulara bizce çok benzemekte olduğundan buluş yerindedir. Ve güçlüdür. Çünkü bu buluşta en az üç duyu organı, sarmaş dolaş bir şekilde, iş almıştır.

"Minarelerin daracık ışığına mavilikleri buyur etmek" deyimine gelince, burada minare ışığına benzetilmiştir ki bu benzetme her iki nesnede de ortak olan "daracıklık" niteliğine dayanmaktadır. Işığın havaya çıkış yapan bir nesne olması ile minarenin göğe uzanan bir şey olması bu ikisini ayrıca birleştirmektedir. Şekil, ses ve renk tasartılarını böyle uyuntulu bir şekilde yoğurmak pek kolay olmasa gerek-tir.

Benzetiye dayanma bazan daha gizli

olur. O kadar ki buna benzeti yapmak değil eşitlik kurmak demek sırasında daha doğru olabilir. (Benzeti, iğretileme ve ad-değişimi grubundaki ilintilerde olduğu gibi.)

Yine kurşuna dizecek fabrika düdüklüğü
uykularımı

(Yılmaz Gruda, "Sahne-I veya İkinci Seveda")

Sirkeci garında tren çığlıkları ile bıçaklanıp
(Atilla İlhan, "İstanbul Ağrısı")

Bu misallerde fabrika düdüklüğü sanki kurşuna dizmiş, tren çığlıkları sanki bıçaklamıştır. Teşhis sanatını bir yana bırakırsak, burada, işitsel olan düdüğü ve çığlık tasartıları organik olan kurşuna dizilme ve bıçaklama duyularına çevrilmiştir denilebilir.

İşitsel olan nesnelerin kulak organından başka kımıldanı (kinaesthesia) duyusuna da hitap ettirildiği görülür :

Akdeniz eski Mısırlıların
Kıvılcakları çığlıkların sesi
En uzak gömütlerden
Yeşeren otlarda

(F. H. Dağlarca, Batı Acısı, sayfa 14)

Bir ses kıvılcaklar içinde
Bir ses

Beni benden alır
Sana götürür

(Özgül Özgüven, Sonrası, sayfa 12)

Bu misallerde sesin kımıldaması bize tabii gelmektedir. Çünkü ses aslında bir titreşimdir. Titreşim ise, kımıldanı duyularını algılayan organlarla (adalet-sinir) ilintilidir. Burada kulaktan başka adalelerimizde de hitap edilmiş, bu iki hitap birbiriyle yoğurulmuş oluyor demektir. (Bu sebeple, bu misallerde teşhis sanatı vardır demek yanlış olur bizce).

Sesin kımıldanmasına koşut olarak "uğultuların sallantısından" da söz açılabilir :

Uğultuların büyüyen sallantısı
Dokunaklı türkülerce işliyor içe

(Sıtkı Salih Gör, "Körkuyu")

Bu misalde ses ve titreşim duyuntularından başka bir de ritim duyuntusu vardır: sallanmaktan ileri gelen. Uğultuların büyümesi sallantı olayı ile, ritim bakımından, benzerlik gösterdiğinden buluş başarılıdır.

Ritim duyusu verebilen başka bir misal :

Yaprak hece hece sana
Vermiş koca karanlığı ormandan

(F. H. Dağlarca, Âsü, sayfa 33)

Gece sessiz olduğundan "hece hece"

deyimi sesli bir etki yaratmaz. Bu deyimde sestem başka bir de "arka arkaya" gelme duygusu vardır ki, bu gecelerin arka arkaya gelişindeki sırayla ve yaprakların bir bir sayılmasındaki sırayla, bize iletilen duyguya, ritimce, eş düşmekte olduğundan buluş başarılıdır.

8. Anlamı şarta bağlı sayılabilecek karıştırımlar. Aşağıdaki misallere gelince:

İri martılar seni aramaktadır

Boz çığlıklardan

Dalgalarda

Ondördüncü pazartesi

(F. H. Dağlarca, Batı Acısı, sayfa 30)

Ezik bir melodi saçlarımda

(M. Sami Aşar, "Bulut Düğümü")

Kasıklardan dizlerin arkasına tâ dizlerin
arkasına

Yeşil ağır sürekli sancı yeşil yeşil

(Kâmrân S. Yüce, "Yağmurlu Gecede Şiir")

Avrupa'nın ortalarında, tâ kuzeyinde belki,
Bir kız

Sıcaklığı

Upuzundu belki

(F. H. Dağlarca, Batı Acısı, sayfa 122)

Çığlığın boz, melodinin ezik, sancının yeşil, sıcaklığın upuzun olduğunu bize sezdirecek sebep ya da nesneyi ne metin içinde ne de metin dışında şimdilik göremediğimizden bütün bu karıştırımları yadırgamaktayız. Bu deyimler, buna göre, "anlamı şarta bağlı kaziyeler" kümesine sokulabilecekler demektir.

MECAZLAR VE KARIŞTIRIMLAR.

Karıştırımların büyük bir kısmı mecaz sınıfına sokulabilir. Hattâ mecazın öyle bir tanımlaması yapılabilir ki bütün karıştırımlar mecaz olabilir. Fakat ortalama bir mecaz anlayışına sadık kalırsa, karıştırım dediğimiz söz sanatının mecazdan az çok farklı özellikler gösterdiği kabul edilebilir. İşte bu özelliklerdir ki bizi karıştırımları ayrıca almaya itelemiştir. Tabii, karıştırımlar ile mecazlar arasındaki ilintilerin geniş bir şekilde ortaya serilmesi (buna ihtiyaç olur mu bilmeyiz) bize değil uzmanlara düşer. Bununla beraber kabaca denilebilir ki çeşitli organlara ait nitelikleri bir araya getiren bir deyimle karşılaştığımız zaman bu deyim, ilk olarak, 6 ncı maddede açıklanması yapılan "nitelikleri yan yana getirme" ye misal olup olmadığına bakmalıdır. Ona misalse bu bizleri pek ilgilendirmeyecek demektir. Eğer misal değilse onun mecaz olup olmadığını araştırmaya geçmek uygun olur. Açık şekilde mecaz olduğuna hükümlenemeyen bir deyim ya karıştırım, ya deyiştir (Forum, 93, 1 Şubat, "Şiirimizde Değiştir") ya da anlamı şarta bağlı bir karıştırım olacak demektir.

Bize karıştırılmış gibi gelip de aslında mecaz olarak ele alınması daha uygun olan bir kaç deyim :

Şarkılar söylenecek ılık sıcak

(Aydın Arın, "İstanbul Geceleri")

Duaların sıcaklığında gerinir eller

(Ercan A. Belen, "Yaşamak Kadar")

Hani taze yeşil kokardı toprak

(S. Kostof, «Acı Bitmezlik»)

İçimi ısıtıyor

Renklerin en soğukunda

Yudum yudum saadet

(Rüksan Türkân ünlü, Bir Şey Var, sayfa 20)

Birinci mısralarda şarkılar, ikinci mısralarda dualar "sıcaktır" demekle şekilce dokunusal bir tasarı ortaya konmuş gibi görünüyorsa da sıcak sıfatı "hoş, içten" gibi anlamlar yerine kullanılmış olduğundan bir mecaz sanatı söz konusu oluyor demektir. Bu mecaz sanatının dayandığı ilke "soyuttan somuta gitme"dir. Bunun gibi, Kostof'un mısralarında "yeşil kokmak" deyişi bir karıştırım gibi duruyorsa da bu mısra "taze olan yeşilliğin kokusunu kokardı toprak" anlamında olduğundan burada da bir mecaz sanatı vardır. Sonuncu mısralardaki "soğuk renk" deyişi de "soğuk bir ses", "sıcak bir ses" deyimlerine arkadaş düşen çok alışılmış bir mecaz tipidir.

Denizin dibi yalnızığın en azgındır

Tuzun içinde yatan, sen, sağır dudaklı

(Turan Alptekin, "Bitiş")

Senin de gürül gürül saçların var nasıl olsa

(Turgut Uyar, "Denize Gidip Dönen")

Buradaki "sağır" kelimesi kulak organı ile ilgili değildir, ve "ses vermeyen" anlamında olmak üzere mecaz olarak kul-

lanılmıştır. "Gürül gürül" de, gürül gürül akan bir su hayatının, şekil bakımından gürülüğü yerine kullanılmışsa benziyor. Fakat biz kendi hesabımıza "gürül gürül" sıfatını sestten sıyrılmış olarak tasarlayamadığımızdan ve bu türlü bir sesi saça yükleyemediğimizden bu misali benimseyemiyoruz.

Karıştırım olmaktan çok mecaz ve teşhis sanatlarından örülmüş girift bir misal:

İstanbul çığlık çığlık ter döküyordu

(Atilla İlhan, "Fabrika Durağı")

Bu mısra aşağı yukarı "çığlık kopara kopara terliyen İstanbul" anlamına geldiğinden bir mecaz sayılabilir. A. İlhan'ın İstanbul'a ter dökürmesi ve onu çığlık çığlık bağırması kendisinin teşhis sanatına fazlaca kaygın oluşunun güzel bir örneğidir de.

Bazı bakımlardan A. İlhan'ı hatırlatan iki şaire ait şu misallerde de bir teşhis boyutunun varlığı görülüyor:

İstanbul omuzlarıma çömelmiş

Neon ışıklarınca terliyorum

(M. Sami Aşar, "Bulut Dügümü")

Bir üçgen prizmada ayrılmış renklerin Çiğliklerinden aklım duracak

(A. Celâl Şimşek, "Sen İstanbul Olmuşsun")

Bu son üç mısralarda çığlık işitsel, ter dokunusal, ışık ve renk görünsel tasarı oldukları halde bunların yan yana gelişleri insanda bir karıştırım duygusu uyandırıyor. Sonuncu mısralardaki "renklerin çığlıkları" deyişi pek munis bir teşhis etkisi yapmadığı için "anlamı şarta bağlı karıştırımlar" sınıfına sokulursa belki daha yerinde olur. (Bitti)

memurunun oğlu. Kingsley Amis (Lucky Jim romanının yazarı) ufak bir yazıhane memurunun oğlu. Yine bu grubun romanlarından John Waine Manchester civarındaki fabrikalar ve tuğla ocakları arasında büyüdü.

Oysa ta Refah Devletinin gelişmesine kadar, İngilterenin meydan savaşları Eton Kolejinin oyun alanlarında kazanıldığı gibi, romanları ve şiirleri de Oxford ve Cambridge'de yetişmiş centilmenler tarafından yazılmıştı. (Bir Shakespeare, bir Dickens, bir D. H. Lawrence, bu gerçeği değiştirmez.) Çimenleri dahi üç yüz yılda terbiye edilen İngilterenin centilmen fikri belki bin seneliktir. Hele Waterloo'dan sonraki yüzyılda İngiliz centilmeni dünyada kendinden en emin insandı. Yükselen orta sınıfın amacı da centilmenlerin kafasını kesmek değil, onlara benzemek, onlardan olmaktı. Dickens'in Büyük Ümitler romanının kahramanı Pip Londraya bir centilmen olmasını öğrenmeye gider. Tennyson, iyi şiir yazdığı için Kraliçe Viktorya'nın ona verdiği lordluk payesini memnuniyetle kabul eder.

Centilmenlik parlak bir hayat düzeninin timsalidir; Eton gibi okullarda yetişen mutlu nesiller istikballerinden emin. Eğitim ve Büyük Tur'dan sonra, memlekette onlara güzel bir meslek imkânı çıkmazsa, kolonilerde şanlı, şerefli, konforlu, dizili hayat var. İstiyenlere gelenek, istiyenlere serüven.

Fakat iki dünya savaşından sonra güneş şurada burada İngiliz diyarları üzerinde batmağa başlar. Gelenekler sarsılır, serüvenler azalır. Eton alanlarında oyun devam ediyor, ama nerede kolonilerde bekleyen generalhıklar, umum müdürlükler? Memleket misli görülmemiş fedakârlık günleri yaşamış, ağır vergilerin yükünü taşıyor. Üstelik azalan istikballere tâlipler çoğaldı: işçi sınıfı da çocuklarını Eton'a değilse devletin bedava "tuğla üniversite"lerine gönderiyor. Bu yeni yetişen aydınlar için Trafalgar bir şehir meydanı, Waterloo bir tren istasyonudur. Onların günlük hayatında rol oynayan Abadan ve Süveyş gibi isimlerdir. (Osborne yeni çağın bir senbolü olarak, Eğlendiricinin oğlu nu Süveyş'de, pisi pisine, öldürtüyor.)

Bu yeni nesil geleceğini düşünürken bir de bahsedile bahsedile gerçekliğini kaybetmeyen bir tehlike ile karşı karşıya: yarın, belki bu gün, dünyanın en büyük imparatorluğundan yavaş yavaş kaymakta olan bu adalar, uzakdan atılan, kontrol edilemeyen bir bomba ile yok olabilir.

Öfkeli Gençler yazılarında içinde buldukları bu gerçekleri yansıtmaya çalışıyorlar.

Jimmy Porter, Geçmişe Öfkeli Bakış oyununun yazarı gibi, bedava bir üniversitede eğitimini yapan bir işçi çocuğudur. Babası albay olan bir genç kızı sevmiş, evlenmişler. Bir küçük şehirde bir odalık bir apartmanda yaşıyorlar. Pazarları Alison, Jimmy'nin karısı, ütü yapar, Jimmy ve arkadaşları Pazar gazetelerini okurlar. "Allahım", der Jimmy, bir parçacık alelade insan coşkunu görmek için nasıl can atıyorum! Coşkunluk - o kadar. Sıcak,

Öfkeli Gençler

Nermin MENEMENCIOĞLU

"Yedinci Eduar alayı kısacık minnacık dünyalarını ne de ballandırıyorlar, doğrusu! Evde pişmiş pastalar, kroke oyunu, parlak fikirler, renkli üniformalar. Hep aynı resim: yaz ortası, güneşli günler, incecik şiir kitapları, kola kokan gıcır gıcır keten elbiseler. Ne romantik bir tablo! Sahte de. Yağmur yağardı ara sıra, her halde. Sahte mahte ama, ben bile o dünyayı özlüyorum, bâzan. İnsan kendi dünyasını olmayınca, başkalarının dünyasının çöküp geçmesine üzülmeyi tatlı buluyor. Galiba fazla içli olmaya başladım. Ne yapayım - Amerikan devrinde yaşamak pek de tatsız - tabii Amerikalı olmayanlar için."

Bu sözleri söyleyen Jimmy Porter, iki yıldanberi Londra ve Newyork'ta oynanan Look Back in Anger (Geçmişe Öfkeli Bakış) oyunun kahramanıdır. Jimmy'nin öfkesi İngilterede Refah Devleti çağı edebiyatının bir senbolü oldu, ve John Osborne'un

bu oyunu sahneye konalı genişçe bir yazar grubu "Öfkeli Gençler" diye anılmağa başladı. Bu yazarların isyan - isyan da değil - bıkkınlık, tiksinti, şaşkınlık ile dolu romanları, eleştirmeleri elden ele dolaşılıyor. Osborne'un son oyunu, The Entertainer (Eğlendirici) deki baş rolü Laurence Olivier oynadı. Geçenlerde Declaration (Beyanname) adı ile Londra'da ve Newyork'ta yayınlanan bir kitapta bu gruptan sekiz yazar kendi kalemleri ile fikirlerini, inançlarını anlatıyorlar. Her iki şehrin birçok dergisinde Öfkeli Gençler hakkında yazılar çıkmakta.

Kim dir bu Öfkeli Gençler? Onlara basılan damgaya bilhassa öfkelenen bu yazarlar İngilterenin centilmen sınıfından olmayıp da esnaf, işçi, ufak memur sınıflarından yetişen ilk yazar grubudur. Bugün haftada 10.000 dolar kazanan Osborne'un anası bir barda garsonluk ederdi. Romancı John Brañe ufak bir belediye

heyecanlı bir sesin, Halleluya! diye bağırdığını duymak. Halleluya! Yaşıyorum! Ha - bir fikrim var. Bir oyun oynasak nasıl olur? İnsanmışız, sahiden yaşıyormuşuz gibi yapsak? Şöyle bir dakikacık, Ne dersiniz? İnsan oyununu oynayalım. Yemin ederim, her hangi bir şey hakkında coşkunculuk, heyecan gösteren biri ile pek çoktan beri karşılaşmadım."

Jimmy kendi coşkunculüğünü ancak her şeye, sevdiklerine de, öfkelenmekle ifade ediyor. Jimmy biliyor ki her hangi bir "tuğla üniversite" sinden mezun olmak ona Oxford'lu bir centilmenin haklarını, emniyetini vermemiştir. Karısının anne ve babası da onu aralarına almak şöyle dursun, kızları ile evlenmemesi için ellerinden geleni yaptılar. Başka bir devirde yarasaydı belki kendine bir yer bulurdu. Helena, oyundaki "öbür kadın", Jimmy'yi böyle anlatıyor: "Artık onun gibi insanlar için yer yok - ne aşkda, ne siyasette, hiç bir yerde. Bu yüzden verimsiz. Bazan onu düşünürken, bana öyle geliyor ki kendini hâlâ Fransız ihtilâlinin ortasında sanıyor. Zaten onun yeri de orası. Nerede olduğunu, nereye gittiğini bilmiyor. Hiç bir şey yapmıyacak, adam olmayacak."

Jimmy'yi fazla öfkeli bulanlar var. Fakat yine de onun boşlukta çabalaması Kingsley Amis'in Şanslı Jim' deki Jim' in sönüklüğü, pısrıklığına tercih edilir. Bu ikinci Jim küçük bir üniversitede orta çağ tarihi öğretmeni. Bu mesleği kolay diye seçmiş. Yükselmek, daha iyi bir hayat yaşamak arzusunda değil. İmparatorluk, memleket, hatta insanlık ona bir şey ifade etmiyor. Akşamları birasını içsin, yeter. Fakat olduğu yerde tutunmak, elindeki ufak emniyeti sağlamak için her türlü alçak, bazan da gülünç, manavralara hazır. Toplumda Jim Dixon için de yer yok da onun için.

John Braine'in Room at the Top (Tepede Yer Var) romanında bu tiplerin bir başka türüsünü görüyoruz. Çirkin bir sanayi şehrin fakir bir mahallesinde büyüyen Jim Lampton'un hayatta tek bir arzusu var: tepeye varmak, zengin olmak. Bir spor otomobil, sarışın bir kız, kibar bir semtte bahçeli bir ev, işte Joe'nun istedikleri. Joe tarafında gördüğü şeylere hemen

bir para kıymeti biçer, bunun fiyatı şu kadardır diye. Yükselmek için kur yaptığı zengin mütaahhidin kızı bile, "Joe, beni gerçekten seviyor musun?" diye sorunca, şu cevabı alıyor: "Hem de nasıl, yüz bin sterling değerinde." Joe zengin kızla evleniyor, ev, otomobil, hepsi onun oluyorlar - o zaman tepede yeller esdiğini anlıyor, çünkü oraya varmak için hayatında yegâne bildiği saadeti feda etti. Asıl sevdiği kadın, genç, güzel, zengin olmayan Alice, romanın sonunda feci bir şekilde ölümünü buluyor.

Aynı isimle anılan bu yazarlar ve yoldaşları ancak bir şeyde birleşiyorlar: putları devirmek, eski kıymetleri yeni hayat şartlarına uygun bulmamakda. Fakat Öfkeli Gençler devrilmiş putları bir durak yapmak niyetinde değiller. Eserlerinden, ve bilhassa yeni yayınlanan Beyannameden belli oluyor ki şimdiden istikamet bakımından ikiye ayrılıyorlar.

Birinci grup (Wilson, Hopkins, Holroyd) batı medeniyetini kurtaracak yeni bir din aramakda. Ancak niçin bir din, nasıl bir din - bu sorulara çok belirsiz cevaplar veriyorlar. Bu grubun başında gelen Colin Wilson 1956 da, yirmi yaşında iken, The Outsider (Dışarıdaki) adı ile bir kitap yayınlamıştı. Bu kitap ilk zamanlar çok ciddiye alındı, fakat sonuna kadar okumaya gayret edenler ancak çok okumuş bir öğrencinin ders notları olduğunu, yeni bir sonuca varmadığını farkına vardılar. Wilson ve arkadaşları gerçekten bu günkü İngiliz akımının dışında, geriye bakan bir grup teşkil ediyorlar. Fakat onlar da genç ve onlar da öfkeli - hatta geçen kış, Holroyd'un bir oyunu oynanmasından sonra iki grup bir kahvede birbirine girmiş, Wilson karşı taraftan birini tepelemiş diye İngiliz gazetelerinde okuduk.

Karşı tarafa gelince, yolunu seçmekte özeniyor. Particilikten kaçınan bu gruba ancak gerçekçi ve hümanist demek mümkün. Bu gruptan romancı John Wain, bu günkü batı medeniyetini ip üstünde yürüyen bir cambaza benzetiyor: "Hızla kendini ileri atmış, ve şimdi, ona doğru gevriilen yüzlerin denizine bakarak, dura kalmış. Oysa yolun yarısı önünde uzanıyor.

İşte bunun için şarlatanlıktan sakınmalıyız; ve bunun için gençler, dikkatle ilerlediklerinden, şu veya bu meshebe kapılmadıklarından onlarla alay eden ağabeylerine aldırılmamağa devam etmeli..."

Tiyatro eleştirmeni Kenneth Tynan, oyun yazarının ödevi demokrasi gerçekleştirmeniyse usanmadan halka hatırlatmaktadır, diyor. "Eski hikâye, tabii, esnetici filân, ama sorumlu bir tiyatro istiyorsak bu işe devam etmeliyiz." Yine tiyatrodan bahsederken Tynan şöyle devam ediyor: "Herhangi bir şeyi desteklemekten çekinen yazarlar, sözlerini hiç bir şeye veya sağma şeylere inanan dinleyicilere yöneltiyorlar. Böyle bir çıkmaza varılınca, idarenin kafadan kalbe geçmesi zamanı gelmiş demektir."

Yazı hayatlarının başında bulunan Öfkeli Gençlerin eserlerinde şimdiden ibret verici bir yön var: Batıda yaşamak problemini mistik bir dine dönüşle halledeceklerini sanan yazarlar tutunamıyorlar, okurlarını doyurmuyorlar. Bunlar ufak bir grup. Daha geniş bir grup olan gerçekçiler ilk bakışta okurlarını ürkütebilirler, fakat şimdiden İngiliz edebiyatına yedi sekiz parlak isim veren bu yazarların hepsi kendilerini toplumlarına, Batı medeniyetine karşı sorumlu tutuyorlar, ve o ölçüde eser veriyorlar.

Sahip ve Yazı İşleri Müdürü
Nilüfer YALÇIN

Sekreter:

Abdullah F. UZUN

İdarehane: Büyük Han, No. 55

Yenişehir - Ankara

Tel: 26754

Haberleşme Adresi:

Posta Kutusu 131 - Ankara

Dizildiği ve Basıldığı Yer:

Ayıldız Matbaası — Denizciler-Caddesi, Saka Han, Alt Kat

Tel: 17507 — Ankara

FORUM'A ABONE OLUNUZ

Abone Şartları : 1 Senelik 22, Altı aylık 11 T.L. — Yabancı memleketler için iki misli. Abone bedelini aşağıdaki adreslerden biriyle göndermeniz kâfidir.

Posta Havalesiyle : P. K. 131 — Ankara.

Banka Havalesiyle :

1 — T.C. Ziraat Bankası, Merkez Müdürlüğü Hesap No. 328/5858. Ankara.

2 — T. İş Bankası, Yenişehir Şubesi Hesap No. 533 Yenişehir - Ankara.

3 — T. Ticaret Bankası, Cebeci Şubesi Hesap No. 420 Cebeci - Ankara.

4 — İdarehanemize (Büyük Han No. 55, Büyük Sinema yanı - Yenişehir Ankara).

Abone ücretini elden vermekle.

Sayın Okuyucular

Forum'un, 1 den 109 ncu sayısına kadar eski sayıları İdarehanemizde mevcuttur. Forum Koleksiyonu yapmakta olan okuyucularımız, Forum'un eski sayılarını İdarehanemizden temin edebilirler.

Eski sayıların nüshası 100 kuruştur. Taşrada bulunan okurlarımız postapulu mukabilinde veya ödemiş olarak gönderilebilir.